

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra historie

Protinacistický odboj členů České obce sokolské v Protektorátu Čechy a Morava
Příkladová studie protinacistického odboje v Sokolu Litovel
Bakalářská diplomová práce

Martin Šmakal

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně na základě pramenů a literatury uvedených v seznamu pramenů a použité literatury.

V Olomouci dne 14. 5. 2018

Martin Šmakal

Poděkování

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování prof. PhDr. Janě Burešové, CSc. za její cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Rád bych také poděkoval své rodině a blízkým za jejich podporu při psaní mé práce.

Obsah

1	Úvod.....	6
1.1	Prameny a literatura	8
1.1.1	Archivní prameny.....	8
1.1.2	Literatura	10
1.2	Metodika.....	12
2	X. všesokolský slet.....	13
2.1	Přípravy	13
2.2	Sletové dny	15
3	Cesta k protektorátu	18
3.1	Od zářijové krize k Mnichovu.....	18
3.2	Sokol v období druhé republiky	21
4	Česká obec sokolská v protektorátu	25
4.1	Období před druhou světovou válkou	25
4.2	Období druhé světové války.....	27
5	Zapojení Sokolů do odbojových organizací a činností	32
6	Bližící se konec sokolského odboje	34
6.2	Období změn v protektorátu.....	36
6.3	Akce Sokol	38
7	Organizace Jindra	40
8	Sokol Litovel mezi léty 1938 – 1945	42
8.1	Druhá republika a počátek okupace v Litovli	42
8.2	Rozpuštění Sokola a odboj	46
9	Závěr.....	49
10	Seznam zkratk	53
11	Seznam pramenů a použité literatury	54
11.1	Archivní prameny.....	54
11.2	Dobová periodika	54
11.3	Literatura	54
11.3.1	Literatura memoárového charakteru	56
11.4	Elektronické zdroje	56
12	Resume	57
13	Anotace.....	58

*Lví silou vzletem Sokolím
kupředu kráčeje
a drahé vlasti v oběti
své síly snášeje.
A byť i cesta daleká,
ta Sokolíka neleká,
jen mužně, statně ku předu,
vždyť drahá vlast čeká!
Vlast máti až nás zavolá,
co věrné dítky své,
tu mocná paže Sokola,
zlé škůdce v souboj zve!
Tož blahá bude naše slast,
za oběť svůj i život klást,
to svaté heslo Sokola:
za národ, drahou vlast.
Jen bratři, silou hrdinnou
svou hajme vlast i řeč,
to chloubou bud' nám jedinou
a pro ni spějme v seč.
A potom teprv v spásný den,
nám vzejde krásný, zlatý sen,
pak slunce jasným bude plát
nám povždy volnost jen.¹*

¹ Autor písně je František J. Pelz. *Vzorný sborník sokolských pochodových písní s nápěvy*. Otto Virval. Praha 1922, s.8.

1 Úvod

Ačkoliv nám dnes text této písně může připadat přehnaný, až patetický, domnívám se, že skvěle vystihuje význam, důležitost a odhodlání bránit Československou republiku² proti všem jejím nepřátelům. Odhodlání, ke kterému se hlásili nejen členové České obce Sokolské,³ ale i tehdejší občanská společnost.

Občanské spolky, mezi které lze zařadit například Sokol, byly páteří společnosti a obránci společenských hodnot, jež představoval a hájil v tehdy vzniklém státě prezident Masaryk. K činnostem, jimž se spolky věnovaly, nepatřily pouze odborné či zájmové aktivity, kvůli kterým byly spolky primárně zakládány, ale jsou zde pozorovatelné stopy vlastenecké výchovy, sociální či národní sounáležitosti.

Je zajímavé, že oba totalitní režimy, které se v průběhu dvacátého století v tehdejším Československu vystřídaly u moci, se tak intenzivně snažily zničit nejen hodnoty, které tato apolitická organizace představovala,⁴ ale i organizaci samotnou. Je to důkazem faktu, že jak nacistický, tak i komunistický režim si byly vědomy společenského a státoporného vlivu, který zvláště v období tzv. První republiky Sokol měl.

Cílem mé bakalářské práce je odpovědět na otázku zda-li, a případně v čem, spočívala mimořádnost a odlišnost sokolského odboje od ostatních skupin odboje v protektorátu. Zda – li to bylo charakterem vlastenecky naladěných lidí, jež do Sokola v meziválečném období vstoupili a ve kterých bylo vlastenectví silně pěstováno, či například v duchu tradice navazující na domácí odboj, působící v Českých zemích v době první světové války, na němž se Sokolové také podíleli. Avšak již při shromažďování materiálů k dané problematice a během pronikání do složitosti a velikosti organizace typu Sokola, jsem dospěl k závěru, že bude vhodnější mít vlastní práci rozdělenou do dvou částí. V první části bude postupně procházet historií organizace a jejími dějinnými událostmi zvláště v Praze, neboť zde se odehrávala většina rozhodnutí, která pak měla vliv na všechny nižší celky Sokola v celé ČSR. Protože se zvláště v meziválečném období bezesporu jednalo o organizaci velkou a tak složitou,⁵ že řádný popis jejího významu by vydal na odbornou monografii, nikoliv jen na

² Dále jen ČSR.

³ Dále jen Sokol či ČOS.

⁴ Apolitičnost organizace zachována ve stanovách i do dnešních dní. Více stanovy dostupné <http://www.sokol.eu/priloha/10055/stanovy-cos-schvalene-11-sjezdem-cos.pdf> [cit. 15. 2. 2018]

⁵ „...ve světě dnes je chápáno co Čechoslovák, to Sokol.“ – výrok z dopisu agrárníka Rudolfa Berana starostovi Sokola MUDr. Bukovskému. Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond ČOS, katr. 109. Korespondence starosty ČOS MUDr. Stanislava Bukovského.

bakalářskou práci, byl jsem nucen řadu informací vynechat či zjednodušit. V mé práci budu často zmiňovat Sokol jako celek. Činím tak proto, abych čtenáři demonstroval provázanost osudů pražské centrály Sokola a sokolských jednot na nižším stupni. Druhou částí mé práce bude snaha o přiblížení osudu menší sokolské jednoty, která leží daleko od Prahy, blízko německého pohraničí a má poněkud jiné starosti než jednota pražská. Přesto i zde její členové dělají maximum proti okupačním silám či přicházejí o život při snahách o podporu společné sokolské věci – obnovy ČSR. Míněnou jednotou je Litovelský Sokol. Zde v úvodu bych rád zdůvodnil časový rámec, se kterým budu ve své práci pracovat. Má práce začíná rokem 1938, kdy byl pořádán X. všesokolský slet. Tuto akci, kde Sokolové jasně demonstrovali oddanost ideálům, které pro ně ČSR představovala, jsem považoval za vhodný prvek, který čtenáři usnadní pochopení nálad a myšlenek, s jakými Sokolové žili nejprve v zemi omezené Mnichovskou dohodou, později v protektorátu. Rokem, kterým končím popis ve své práci je rok 1942. Není tomu tak proto, že by po roce 1942 „Sokolové nebyli součástí odbojového hnutí. Je to z toho důvodu, že po zničení odbojové organizace Jindra, která byla poslední sokolskou odbojovou skupinou, nelze o organizovaném sokolském odboji dále hovořit.

1. 1 *Prameny a literatura*

1. 1. 1 Archivní prameny

Archivní prameny, se kterými jsem ve své práci pracoval je třeba rozlišit do tří kategorií. Pro popis struktury organizace Sokol nejen v předválečném období je důležitý fond v Národním archivu v Praze – fond *Československá obec sokolská*. Jedná se o původní fond ze sokolského archivu, který se dostal do Národního archivu v 70. letech 20. století.

Snad díky tomu, že jeho základ vychází přímo ze sokolského archivu, struktura fondu je totožná se strukturou Sokola. Fond je dělen na jednotlivé odbory a součásti ČOS. Ve fondu lze mimo jiné nalézt materiály ke všem sokolským sletům (včetně X. všesokolského sletu,⁶ o kterém bude v práci také řeč), i materiály týkající se období před a po Mnichovské dohodě, a dopadu, jež tato dohoda měla na Sokol.⁷ Dále jsou zde i cenné materiály z období tzv.: „druhé republiky“.⁸ Fond je veden až do oficiálního ukončení činnosti spolku.⁹

Pro mě nejvýznamnějším archivním fondem, který se věnuje sokolskému odboji, je další fond uložený v Národním archivu. Jedná se o fond *Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě*. Obsahuje řadu zajímavých výslechových protokolů gestapa, včetně závěrečné zprávy o sokolském odboji. Důležitým prvkem v tomto fondu, který mi pomohl pochopit strukturu sítě organizovaného sokolského odboje, byly nákresy celé sítě působící na struktuře Sokola.

Třetím fondem, se kterým jsem pracoval při psaní své bakalářské práce, byl nezpracovaný fond *Sokol-tělocvičná jednota Litovel*.¹⁰ Tento fond mi poskytl kvalitní vhled do vnitřní situace místního spolku, zvláště pak do jeho meziválečných aktivit. Ve fondu se, bohužel, nachází jen zlomek materiálů vztahujících se k období okupace. Důvod neúplnosti archivního fondu lze nalézt již v hlášení z května roku 1949, kdy místní archivář Kroužek konstatuje, že mezi léty 1941 a 1945 se ztratilo téměř 90 % archivních materiálů. Toto zjištění značně komplikovalo mé hledání zpráv o životě a činnosti litovelského Sokola. Přesto

⁶ NA Praha, fond ČOS, kart. 820-840.

⁷ NA Praha, fond ČOS, kart. 305.

⁸ NA Praha, fond ČOS, kart. 108-111.

⁹ Činnost Sokola byla úředně ukončena 11. 10. 1941. Majetek organizace z části propadl Třetí říši, z části ho dostala Nadace Reinharda Heydricha, z části Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.

¹⁰ Zemský archiv Opava – Státní okresní archiv v Olomouci (dále jen ZAO – SokA Olomouc), fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

z informací, jež se mi podařilo nejen v archivu zjistit, mohu konstatovat, že činnost Sokola Litovel do značné míry kopíruje stav a jednání v sokolské centrále v Praze. Drtivou většinu informací o odbojové činnosti litovelských Sokolů jsem se dozvěděl z nikdy nepublikovaného spisu profesora Františka Davida.¹¹

¹¹ DAVID, František: *Sto let tělesné výchovy*.

1. 1. 2 Literatura

Než přejdu k samotnému výčtu literatury, kterou jsem ve své práci k dané problematice použil, rád bych zhodnotil její dostupnost a množství. Již při prvotním hledání použitelné literatury jsem si všimnul pro mě zajímavého faktu. Domnívám se, na základě svého hledání, že existuje poměrně velké množství literatury, která kvalitně zpracovává dějiny Sokolského hnutí do roku 1938. Pro mě však bylo zarážející, jak málo je k dispozici odborné literatury k období 1939-1945. Důvody, proč tomu tak je, shledávám ve dvou zásadních skutečnostech. Prvním důvodem byl zákaz činnosti Sokola již v průběhu druhé světové války. Jako důsledek zákazu je mimo jiné i nedostatek kvalitních archivních pramenů, ze kterých historikové při psaní monografií vycházejí. Druhým důležitým faktem je to, že členové Sokola, kteří byli v protinacistickém odboji, se v drtivé většině považovali za osoby „prozápadne“ smýšlející. Tudíž po roce 1948 se sokolský odboj zařadil v nahlížení na jejich činnost po bok československých letců ve Velké Británii. Moc se o nich nemluvilo, a tak nebyla ani potřeba osvětlovat jejich protinacistickou činnost. Příkladem upozadování jiného odboje než-li komunistického, je například dílo Karla Šplíchala s názvem *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*.¹²

Jako zdroj informací o běžném každodenním životě v Československu ve třicátých letech jsem využil dílo Antonína Klimka z edice *Velké dějiny zemí Koruny české, díl čtrnáctý*.¹³ V tomto díle se autor věnuje i období mého zájmu – 1929-1938. Problematice tzv. Mnichovské dohody se věnuje například Bořivoj Čelovský ve své knize *Mnichovská dohoda 1938*.¹⁴

K tématu „druhé republiky“, navazující okupace a jejich spojení se Sokolem, jsem čerpal z velkého množství literatury. Jednalo se například o dílo Josefa Waldaufa,¹⁵ Aloise Fikara¹⁶, Jaroslava Koutka¹⁷, Františka Davida¹⁸ či Jaroslava Čvančary.¹⁹

¹² ŠPLÍCHAL, Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*. Praha 1981. - „Ilegální činnost KSČ se od počátku stala součástí široké národní odbojové fronty....Komunistická strana Československa začala uskutečňovat důsledně proletářskou politiku v národně osvobozené hnutí.Usilovala o získání většiny dělnické třídy, která se měla stát vedoucí silou celé národně osvobozené fronty.“

¹³ KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české*. XIV. díl. Praha – Litomyšl 2002.

¹⁴ ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Ostrava 1999.

¹⁵ WALDAUF, Josef: *Sokol I – malé dějiny velké myšlenky*. Luhačovice 2007.

¹⁶ FIKAR, Alois: *Stručné dějiny Sokolstva 1912-1941*. Praha 1948.

¹⁷ KOUTEK, Jaroslav: *A národ se bránil*. Praha 1987.

¹⁸ DAVID, František: *Sto let tělesné výchovy*. Praha 1996.

¹⁹ ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt*. Praha 2003.

Žádné z těchto uvedených děl mi neposkytlo ucelený přehled o problematice sokolského odboje, ale ve všech dílech jsem našel vždy nějakou část informací, jež mi doplnila celkový obraz, který jsem si o sokolském odboji tvořil.

Neopomenutelných zdrojem informací pro mou práci byla i shrnující studie Květy Volkové – *Sokolové v odboji*²⁰ a dílo Marka Waice a Jana B. Uhlíře – *Sokol proti totalitě 1938-1952*.²¹ Poslední uvedené dílo autorů Waice a Uhlíře považuji za velmi kvalitní. Při práci s jejich monografií jsem načerpal velké množství informací o protisokolském odboji. Informace se týkají událostí až do roku 1943, kdy se v díle dále uváděné informace stávají mnohem méně podrobnými. Domnívám se, že tato skutečnost reflektuje výše zmíněný fakt, že od roku 1943 nelze o organizovaném sokolském odboji hovořit.

Zajímavých doplňkem při psaní mé práce bylo studium memoárové literatury. Rád bych zmínil tři autory memoárů, na jejichž díla jsem během shromažďování materiálů narazil. Dílo Marie Provazníkové,²² která byla sokolskou náčelnicí v Praze a po roce 1948 žila v exilu. Dílo Ladislava Vaňka,²³ který byl kontroverzní postavou českých dějin. L. Vaněk byl po určitou dobu jedním z čelních představitelů odboje v protektorátu, ale po svém zatčení spolupracoval s nacisty, a i díky jeho spolupráci se jim podařilo rozbít celou sokolskou odbojovou síť. Dalším významným člověkem, na jehož memoáry jsem při svém sběru informací narazil byl Josef Ogoun,²⁴ - člověk, který spolupracoval s výsadkem Anthropoid.

²⁰ VOLKOVÁ, Květa: *Sokolové v odboji*. In: Rok 1942 v českém odboji. Sborník z vědecké konference. Praha 1999, s. 84-88.

²¹ UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek: *Sokol proti totalitě 1938 – 1952*. Praha 2002.

²² PROVAZNÍKOVÁ, Marie: *To byl Sokol*. Mníchoven 1988.

²³ VANĚK, Ladislav, *Počátky sokolského odboje*. Praha 1969.

²⁴ OGOUN, Josef: *Pravda o Heydrichovi*. Kroměříž 1945.

1.2 Metodika

Rád bych se zmínil i o metodách a postupech, které budu u své bakalářské práce využívat. Většina odborných děl, včetně těch, která jsem během svého studia materiálů k dané problematice četl, nevyužívá pouze jednu výzkumnou metodu. Spíše naopak, snaží se doplňovat jednu metodu metodou jinou, která se mnohdy i nabízí k použití. Základní metodou, kterou využiji ve své práci je metoda přímá, spočívající v získávání historických faktů bezprostředním studiem pramene, v němž jsou tyto informace přímo obsaženy. Díky přímé metodě sestavím ve své práci chronologicky významná data za sebou a budu schopen představit ucelený sled událostí v sokolském odboji, jak v rámci celého protektorátu, tak v rámci Sokolské jednoty v Litovli.

Druhou metodou, která bude metodu přímou doplňovat, bude metoda nepřímá. Tuto metodu využiji v případech, když se k určité situaci v minulosti nezachovalo dostatečné množství jednoznačných pramenů. Zmíněná situace nastala v průběhu mé práce několikrát. Například některá rozhodnutí odbojářů ze Sokola nejsou jednoznačně vysvětlena, v archivech se k daným rozhodnutím nic nedochovalo a pamětníci těchto událostí již nežijí. S tímto stavem jsem se setkal jednak při psaní části o „republikovém“ Sokole, ale i psaní práce věnující se „litovelskému“ Sokolu. Nepřímá metoda je spjata s pramenným i mimo pramenným poznáním. Zatímco přímá metoda postupuje od jednotlivostí obsažených v prameni k zobecnění, při použití nepřímé metody postupují obráceně.

2 X. všesokolský slet

2.1 Přípravy

Do první světové války představovaly sokolské slety příležitost k prohloubení slovanské vzájemnosti s ostatními národy a příležitost, jak podpořit boj za politickou samostatnost. Na tento druh tradice se po vzniku ČSR plynule navázalo. Pokud lze například VII. slet z roku 1920 hodnotit tak, že byl veden v duchu oslav nezávislosti nového státu, tak hlavní myšlenkou X. všesokolského sletu bylo zdůraznit „...politickou i hospodářskou svobodu československého národa a všech jeho příslušníků.“²⁵ O tom svědčí i slogan, který byl vybrán. Sloganelem sletu bylo zvoleno heslo „Za svobodu a demokracii“.²⁶

Velká organizace, jakou Sokol ve třicátých letech bezpochyby byl, měla i svůj vlastní tisk, který se sám snažil působit na obyvatele ČSR prostřednictvím novin a časopisů: „Výchova k vlastenectví je výchovou ku práci. Skutečný vlastenec si je vědom, že slouží svému národu poctivou prací, poctivým smýšlením, pevností zásad, svým životem. Považuje tuto službu za přirozenou. Tak přirozenou, že se jí nechlubí jako zásluhou. Nehonosí se svými city, ale je-li třeba, nabídne vlasti nejen svůj majetek a své schopnosti, ale i svůj život.“²⁷

Sokol byl ve strukturách tehdejšího Československa velmi pevně ukotven, o čemž svědčí například i fakt, že na přípravách X. všesokolského sletu se aktivně se Sokolem nepodílel jen stát, ale i československá armáda.

Při stavbě Masarykova státního stadionu v Praze²⁸ se angažovala nejen ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy, ale i hlavní město Praha a ministerstvo práce a sociálních věcí. Ministerstvo spojů a železnic poskytlo Sokolům na cesty do Prahy slevy na jízdné. Státní zaměstnanci měli na dny sletu vyjednané volno, které jim nebylo počítáno do řádné dovolené. Jako logická se jeví úzká spolupráce mezi ČOS a pražským policejním prezidiem. Společenské pnutí ve druhé polovině třicátých let v ČSR je patrné i z Oběžníku Prezidia zemského úřadu v Praze. Celkově lze vnímat X. všesokolský slet jako akci celého Československa.

„Kritickým údobím z něhož možno odvozovati velmi příznivé podmínky pro uplatnění případných státu nepřátelských akcí, je doba od 3. do 6. července 1938, t.j. doba pořádání X.

²⁵ NA Praha, fond. ČOS, k. 820.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 5, s. 97.

²⁸ Dnešní Strahovský stadion.

všesokolského sletu.²⁹ Jak je patrné z úvodu policejní zprávy, která popisuje bezpečnostní situaci v ČSR, sokolský slet představoval zvláště pro oblast pohraničí bezpečnostní riziko. Policejní orgány viděly riziko pro republiku v tom, že jakmile odjedou Sokolové na slet do Prahy, zůstane pohraničí významně oslabeno o český element. Podle policejní zprávy SdP, v době konání sletu, dokonce plánovala útoky na české symboly státní moci jako byly četnické stanice. V reakci na rizika uvedená ve zprávě bylo po dobu konání sletu pohraničí posíleno bezpečnostními silami z jiných částí Československa.³⁰

Podíl Sokolu Litovel na přípravách akce, jako byl X. všesokolský slet, byl při zvážení velikosti celé slavnosti pochopitelně zanedbatelný. Sokol Litovel se však stejně jako většina jednot spolupodílel na financování celého svátku Sokola.³¹

Domnívám se, že již z úvodních příprav na X. všesokolský slet je patrné, jaká byla nálada v tehdejší Československu. Sítilo společenské pnutí mezi lidmi. Představitelé ideálů, na kterých byla tehdejší vlast vystavěna, jako Masaryk či Kramář, již nežili. V této atmosféře strachu z velkého souseda na západních hranicích dokázali členové Sokola ještě jednou semknout národ a demonstrovat do světa jeho odhodlání bránit si stát, který měl před sebou už jen krátký čas.

²⁹ Archiv Policie České republiky Praha, fond Policejního prezidia (dále jen fond PP) 1931 – 1941, kart. 1560.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Zpráva, kterou případně rozesílalo předsednictvo litovelského Sokola jednotlivým členům: Sestro – bratře, dosud jsi neodebral losy věcné loterie X. všesokolského sletu. Připadají na Tebe dva losy. Jest povinností každého člena jednoty, aby koupil dva losy po Kč 5;--. Nikdo nemůže býti osvobozen od této koupě. Prosíme Tě, sestro a bratře, vykonej svou povinnost, kterou uložila Československá obec sokolská. Děkujeme za dobrou vůli. Nazdar!. - ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

2. 2 Sletové dny³²

Příprava na X. všesokolský slet a vlastní sletové dny probíhaly již ve značně nervózní atmosféře, jak se lze dočíst v memoárech osobností, jež se události aktivně účastnili.³³ Vlastní slet začal 3. července 1938. Před zahájením samotného programu sletu plnili zástupci Sokola jisté „společenské povinnosti“. Aby demonstrovali svou oddanost hodnotám, jež zastával prezident Masaryk, rozjela se delegace Sokola do Lán, poklonit se k hrobu této osobnosti Československa. Součástí dopoledního programu byla i návštěva Olšanských hřbitovů v Praze, kde u hrobů zakladatelů Sokola v Čechách³⁴ byla sloužena tryzna. Dalším místem v Praze, kde se delegace ČOS zastavila, byl Památník odboje, kde byly položeny věnce k uctění památky padlých legionářů. Domnívám se, že již tyto tři zastávky reprezentantů ČOS dokreslují, jaké byly hodnoty a ideály, na kterých Sokol stál a kterých se nejspíše bála nacistická a později i komunistická totalita.

Samotný slet byl zahájen ve tři hodiny odpoledne. Při zahajovacím ceremoniálu byl na Masarykově stadionu přítomen nejen prezident Edvard Beneš, ale i mnoho dalších významných osobností nejen z Československa.³⁵ Poté již započalo samotné cvičení. Zahajovacím cvičením bylo cvičení nazvané „Sokolská brannost“, které bylo odcvičeno 1600 vybranými muži. Po společenském „intermezzu“, kdy došlo k výměně darů mezi zástupci ČOS a Svazu Sokola království Jugoslávie, nastoupily na cvičební plochu ženy se svým výstupem. Při posledním cvičebním výstupu dne zazněla skladba Kdož jsú boží bojovníci a přísaha republice. Příklad republice se stala symbolickou skladbou X. všesokolského sletu a byla v průběhu sletu několikrát opakována.³⁶

Druhý den sletu začal v dopoledních hodinách na Pražském hradě, kde se shromáždili zástupci Sokolů a hostů sletu. Po příchodu prezidenta Beneše došlo k výměně drobných darů mezi Sokoly a prezidentem. Projev měl prezident, který ocenil podíl sokolské organizace na výchově občanů ke kázni a lásce k Československu. Za ČOS promluvil starosta Bukovský,

³² Více o X. všesokolském sletu např.: *Úřední pořad X. všesokolského sletu v Praze 1938*, Praha 1938.

³³ „Uvědomovali jsme si ..., že župní spolkové zřízení v případě akutního nebezpečí nebude nic platné, když většina sokolů bude v Praze, a že tedy musíme pomýšlet na zvláštní opatření. Začali jsme jednat s hlavním štábem. Ve spolupráci s ním jsme se dostali až k řešení sokolské mobilizace...“ – KLINGER, Miroslav: *Budovat a bránit*. Mnichov. In.: *Vzpomínková kronika*. Praha 1969, s. 104.

³⁴ Dr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner.

³⁵ Z řad československé politické reprezentace byla přítomna většina ministrů vlády či tehdejší velvyslanec ve Velké Británii Jan Masaryk. Zástupce zahraničních vlád zastupovali jen vyslanci; například z Argentiny, Bulharska, Egypta, Turecka, USA a mnoha dalších států. Nechyběl však ani zástupce Německa. – NA Praha, fond ČOS, kart. 821.

³⁶ Více o skladbě Příklad republice například výstava Ústavu pro studium totalitních režimů. In: <http://old.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/sokol/panel23.pdf> [cit. 10. 3. 2018].

který mimo jiné ve svém projevu vyzdvihl přínos organizace zvláště v oblasti branné výchovy. Se svým projevem vystoupil i náčelník Klinger, který za sokolstvo dal prezidentu slib, že Sokol bude vždy stát za Československem a jeho demokratickým zřízením.³⁷ Ve tři hodiny odpoledne opět začala cvičební část druhého sletového dnu. Druhý cvičební den byl až na závěrečné cvičení obsahem stejný jako první cvičební den; včetně skladby Přísaha republiky.³⁸ V dobovém tisku byl druhý cvičební den zhodnocen: „Závěrem dne bylo vystoupení mužů v Pecháčkových prostných „Přísaha republiky“ s hudbou Jana Seeháka a s básnickým doprovodem Jaromíra Hlavsy..... Prostná sama působila nejvíce ohromnou masou cvičenců, která stála a pohybovala se na cvičišti jako obrovský mrak paží a těl schopný rozdrtit vše, co se mu postaví v cestu...“³⁹

Třetí den sletu započal krátce před třetí hodinou odpolední již opět na Masarykově stadionu. Program zahájilo cvičení 28200 mužů, kteří svou prostnou sestavu odcvičili za doprovodu písně Přísaha republiky. Přes celodenní nepřízeň počasí, bylo veškeré cvičení precizně odcvičeno za nadšené podpory publika na tribunách stadionu. Závěr cvičení třetího dne patřil sokolskému jezdecktvu. Jezdecktvo vystoupilo v počtu 300 koní a sklidilo nadšený aplaus publika, když v neutuchajícím dešti dokázalo opakovaně vytvořit formaci v podobě několika státních vlajek Československa.

Závěrečný den X. všesokolského sletu byl záměrně plánován na den výročí upálení Mistra Jana Husa. Dopolední program sletu spočíval v symbolickém průvodu Prahou. Průvod byl zahájen přesně v devět hodin a postupně v něm byli řazeni nejen zástupci ČOS, ale i sokolové z jiných států. Celá kolona průvodu byla velmi pečlivě plánována, když započala u sokolského domu v Praze a postupně došla až na Staroměstském náměstí.⁴⁰ Odpolední program na stadionu byl v duchu demonstrace vojenské připravenosti nejen československé armády, ale i spřátelených armád tzv. Malé Dohody.⁴¹ Cvičební den i celý X. všesokolský slet byl poté zakončen zpěvem rumunské, jugoslávské a československé hymny „Kde domov můj“, kterou zpívalo vestoje na tribunách Masarykova stadionu téměř čtvrt milionu diváků.⁴²

³⁷ PROCHÁZKA, Rudolf: *Čtvrtého července*. In: Památník X. všesokolského sletu v Praze 1938. Praha 1939, s. 182.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ České slovo, č. 155, 5.7. 1938, s.4.

⁴⁰ Celý průvod trval 5 hodin a 20 minut a účastnilo se jej celkem 73418 osob.- Archiv Policie České republiky Praha, fond PP 1931 – 1941, katr. 1560.

⁴¹ Nastoupily jednotky jugoslávské a rumunské armády.

⁴² PROCHÁZKA, Rudolf: *Čtvrtého července*. In: Památník X. všesokolského sletu v Praze 1938. Praha 1939, s. 257.

A ačkoliv vyvolat slet mezi obyvateli velké nadšení, které rezonovalo i v tisku,⁴³ jednalo se již o „labutí píseň“ republiky i Sokola v podobě, v jaké je obyvatelé Československa znali. Přesto si lze položit otázku – co X. všesokolský slet znamenal pro Čechoslováky? Bezesporu byl vnímán jako demonstrace. Jako demonstrace síly a odhodlání bránit v té době stále ještě mladou republiku před potenciálními hrozbami zvláště ze zahraničí. Na organizaci sletu lze vidět provázanost s demokratickým zřízením státu a snahou o zachování jeho ideálů. Toto úzké spojení Sokola s „hradní politikou“ se později po podepsání Mnichovské dohody Sokolu vymstilo, když se na organizaci snesla vlna kritiky „za zbabělost a bojácnost.“⁴⁴

⁴³ Josef Čapek v Lidových novinách psal: „, Bud’tež přičteno naší a sokolské demokracii, že stvořila a vrcholně rozvinula krásu člověka hromadného.“ – ČAPEK, Josef: Lidové noviny, č. 332, 5.7. 1938, s. 3.

⁴⁴ NA Praha, fond ČOS, kart. 116.

3 Cesta k protektorátu

3.1 Od zářijové krize k Mnichovu

Politická a národnostní situace v Československu nebyla v létě 1938 dobrá. Německá komunita, žijící v pohraničních oblastech, stále stupňovala své požadavky na vládu v Praze. Díky tomu vztahy s Německou říší, o které se vědělo, že poskytuje Sudetským Němcům podporu (jak materiální, tak finanční), byly na bodu mrazu a očekávalo se vypuknutí ozbrojeného konfliktu. Za další znamení blížící se krize lze považovat diplomatickou misi lorda Runcimana,⁴⁵ která byla zahájena 4. srpna 1938 v Praze, kdy byl tento zvláštní vyslanec přijat prezidentem Benešem. Přes veškeré snahy jeho diplomatické mise a velkou vůli k ústupkům ze strany československé vlády, jednání byla neúspěšná.⁴⁶ Přestože lord Runciman ve své závěrečné zprávě pro britského ministerského předsedu Chamberlaina označil za krach jednání mezi SdP a československou vládou odpovědné Henleina a Franka, doporučil britské vládě podpořit odtržení Sudet od Československa a jejich připojení k Německé říši. „Odpovědnost za konečné rozbití jednání musí být podle mého názoru přičtena panu Henleinovi a panu Frankovi a těm jejich stoupencům v zemi i v zahraničí, kteří je pobízeli k extrémním a neústavním činům.“⁴⁷

Dále ve zprávě se však vyjádřil, že „ty pohraniční okresy mezi Československem a Německem, kde sudetoněmecké obyvatelstvo tvoří významnou většinu, by měly okamžitě dostat právo na sebeurčení. ...Proto se domnívám, že tyto pohraniční okresy by měly být okamžitě převedeny z Československa do Německa....“⁴⁸

V průběhu září 1938 obdržela československá vláda společnou nótu od vlád Francie a Velké Británie, které snad i na základě Runcimanovy zprávy vyjádřily přesvědčení, že Československo by mělo odstoupit pohraničí Německé říši. Československá vláda s tímto návrhem, po určitém zdržení, nakonec 21. září 1938 souhlasila.⁴⁹ Hitler však s postupným předáváním území ze strany Československa nesouhlasil a jednání se v daný okamžik jevila jako neúspěšná. Došlo k určitému názorovému posunu vlád Francie a Velké Británie. Přesvědčeno o jejich nové podpoře a ochotě postavit se Německé říši vyhlásilo

⁴⁵ Již před začátkem samotné diplomatické mise Britové slíbili Němcům vstřícnost za účelem uklidnění napětí v Československu. – KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*. Praha 2003, s. 545.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ SLÁDEK, Milan: *Němci v Čechách*. Praha 2002, s. 174.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Ostrava 1999, s. 305.

Československo 23. září všeobecnou mobilizaci.⁵⁰ V tento okamžik však předvedly západní vlády další názorový obrat, požádaly Hitlera o nové jednání a 29. září 1938 podepsaly v Mnichově politický diktát, který Československo připravil o podstatnou část jeho území.⁵¹

ČOS však v situaci hrozícího nebezpečí nezaháležel a na obranu republiky se připravoval. V průběhu celého roku 1938 dával Sokol skrze své členy jasně najevo, že stojí za demokratickým zřízením republiky a že je připraven si republiku hájit. Již v květnu 1938 byl z pražské centrály do sokolských žup rozeslán oběžník, ve kterém byla specifikována forma spolupráce s Ministerstvem národní obrany; potažmo s generálním štábem. Počítalo se stavem, kdy Sokolové nastoupí strážní službu.⁵² Dále například byl v sokolských župách založen fond na obranu státu a od konce června do začátku září se ve fondu sešlo 173 544 Kčs.⁵³ V Praze v této kritické době vznikala sokolská střediska, jejichž původním účelem bylo zajistit co největší pomoc župám v pohraničí. Vzhledem k vývoji politických událostí však střediska začala sloužit jako centrály, ze kterých byl organizován přesun majetku jednot v zabraném pohraničí. Náčelník Sokola JUDr. Klinger a starosta Sokola MUDr. Bukovský 22. září navštívili prezidenta Beneše se vzkazem: „Sokolstvo jako celý národ bylo, je a zůstane kdykoliv připraveno k obětem, děj se co děj, pro zachování národní svobody. Má plnou důvěru, že ústavní činitelé dělali, dělají a udělají vše, co je v lidských silách. Nejprřednějším příkazem dneška je pořádek a jednota národa. Opření druh o druh a semknutí za svým prezidentem a odpovědnou vládou republiky, kdybychom byli všemi opuštěni, neopustíme sami sebe.“⁵⁴

Význam Sokola byl v této kritické době opravdu mimořádný. Sokol byl organizací, která svůj osud spojila s první republikou již od doby jejího vzniku.⁵⁵ I díky tomu, že Sokol byla organizace masová, mezi jejíž významné členy patřil svého času i ministr vlády - MUDr. Bukovský, měla důvěru nejen složek moci, ale například i armády. Posledním pokusem podpořit v odporu vůči Německé říši prezidenta Beneše bylo společné svolání různých spolků a jednot napříč Československem.⁵⁶ Stálo v něm: „Muž, jenž mluví dnes jménem

⁵⁰ KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české*. XIV. díl. Praha – Litomyšl 2002, s. 618.

⁵¹ ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Ostrava 1999, s. 403.

⁵² Myšleni byli samozřejmě Sokolové, kterých by se netýkala všeobecná mobilizace. – NA Praha, fond ČOS, kart. 115.

⁵³ NA Praha, fond ČOS, kart. 116.

⁵⁴ NA Praha, fond ČOS, kart. 117.

⁵⁵ Členové Sokola představovali první ozbrojené složky v nově vzniklé republice. – WAIC, Marek: *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha 1997, s. 209.

⁵⁶ Pod svolání byli podepsáni zástupci ČOS, Dělnické tělovýchovné jednoty, Nezávislé jednoty československých legionářů, Obce přátel legionářů, Svazu československého učitelstva, Družiny československých válečných poškozených, Svazu československých Junáků skautů, Obce československých spisovatelů, Ústřední rady církve československé. – NA Praha, fond ČOS, kart. 116.

velkého sousedního národa nám pohrozil, že nás přepadne, nepřistoupíme-li ihned na jeho podmínky, jaké se vkládají na hlavu poraženým. Kdybychom jim vyhověli, vyřkli bychom sami nad sebou ortel smrti, mravní a nakonec i hmotné.⁵⁷ Výzva dále odkazovala na odhodlání Čechoslováků bránit si svůj stát se zbraní v ruce. Prezident Beneš byl vyzýván, aby se mezinárodnímu tlaku nepoddával. Jak dnes již bohužel víme, ani tento apel neměl většího významu.

⁵⁷ NA Praha, fond ČOS, kart. 116.

3. 2 Sokol v období druhé republiky

Noc z 29. na 30. září se stala dnem, kdy měl být za cenu územních ústupků při jednání v Mnichově zajištěn mír pro Evropu. Výsledkem jednání, u něhož byli čtyři čelní představitelé významných evropských států,⁵⁸ bylo odstoupení československého pohraničí s německou většinou obyvatel do 10. října 1938. Československým zástupcům, kteří na jednání do Mnichova původně dorazili nebylo umožněno na jednání vystoupit a pouze jim byl později na hotelu sdělen výsledek jednání.⁵⁹

Nyní již bylo na prezidentu Benešovi a nové vládě generála Syrového, která se ujala vládnutí 22. září, zda ultimátum přijme.⁶⁰ Prvotní reakcí československé diplomacie bylo zjistit, zda se v případě ozbrojeného konfliktu mezi Německou říší a Československou republikou za Československo některý z jeho spojenců postaví. Muselo být velmi deprimujícím zjištěním, že žádný ze spojenců jak z tzv. Malé dohody, tak Francie či SSSR není ochoten jít kvůli Československu do války. Za těchto okolností československá vláda společně s prezidentem rozhodli, že ozbrojený konflikt s Německou říší by měl na národ devastační účinky a s diktátem souhlasili. Po přijetí „mnichovského diktátu“ prezident Beneš abdikoval a odjel do Velké Británie.⁶¹ Souhlasný postoj vlády a prezidenta vyvolal v lidech velké rozčarování a zklamání. Již od května 1938 se národ připravoval na válku.⁶² Československá veřejnost byla připravena bránit svou vlast a svou svobodu.⁶³

Mnichovská dohoda měla pro Československou republiku následky ve více rovinách. Prvním známým důsledkem „dohody“ byla rozsáhlá ztráta území. Z původních 140 508 km² ztratilo Československo po všech územních nárocích svých sousedů 41 596 km².⁶⁴ Druhým důsledkem „mnichovského diktátu“ byla ztráta obyvatel. Velké množství obyvatel, kteří aktivně vystupovali proti nacismu, nebo byli například židovského náboženství, nyní museli prchnout před postupující německou mocí do nově vymezeného Československa. Přesto část národnostních Čechů v pohraničí zůstala. V této souvislosti se hovoří až o 100 000

⁵⁸ Německá říše – Adolf Hitler, Itálie – Benito Mussolini, Francie – Édouard Daladier, Velká Británie – Neville Chamberlain.

⁵⁹ CUHRA, Jaroslav – ELLINGER, Jiří – GJURIČOVÁ, Adéla – SMETANA, Vít: *České země v evropských dějinách*, IV. díl. Praha – Litomyšl 2006. s. 95.

⁶⁰ KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české*. XIV.díl. Praha – Litomyšl 2002, s. 618.

⁶¹ PANCER, Karel: *Osudové okamžiky Československa*. Praha 1997, s. 123.

⁶² Viz. například Sběrka na obranu republiky – zmíněna výše.

⁶³ Viz. X. všesokolský slet.

⁶⁴ Více k dané problematice například: MATOUŠEK, Karel: *Hospodářský zeměpis druhé republiky*. Praha 1939, s. 8-11.

obyvatelích.⁶⁵ Třetí rovina důsledků „diktátu“ spočívala ve změně politického směřování země. Směřování, na jehož definitivní podobě se podílel i Sokol skrze svého vrcholného představitele – MUDr. Bukovského, který v té době působil jako ministr ve vládě. Změna, která ve společnosti nastávala, ale nebyla patrná od začátku pomnichovského období. Základní parametry demokracie, zaručené ústavou z roku 1920 zůstaly nezměněny. Zjednodušení politického systému, které po „mnichovském diktátu“ žádali lidé v ČSR mělo dalekosáhlé důsledky, které se promítly ve většině oblastí života obyvatel.⁶⁶ Díky těmto náladám byly patrné snahy reprezentanty „starých“, demokratických názorů ostrakizovat. K reprezentantům názorů a ideálů první republiky patřil bezesporu i Sokol, který byl v neblahých podzimních měsících roku 1938 vystaven dehonestující kampani.⁶⁷ Příkladem této kampaně mohou být nenávislné články vydané v dobovém deníku *Expres* s titulkem článku „Ztracené ideje Tyršovy“ a podtitulkem „Kdo zavlekl Sokol do vod demoliberálního politikářství? Ve službách zednářských lóží a Židů“.⁶⁸

Jako reakci na tuto kampaň lze vnímat vyjádření sokolského místostarosty Truhláře - „Lží je tvrzení, že starosta ČOS je svobodným zednářem, sociálním demokratem nebo národním socialistou. Lží je, že by on nebo náčelník ČOS byli původu židovského atd., atd....Stydím se v hloubi duše a trnu přitom hrůzou, čtu-li u představitelů ČOS řady anonymních dopisů a lístků, plných nejsprostějších nadávek a urážek. To, že by psali sokolové, bratři bratřím!“⁶⁹ Jinak však Sokol ústy svých vrcholných představitelů na tyto útoky nereagoval a snažil se působit co možná nejvíc státotvorně. Již 1. října sokolské ústředí v Praze rozeslalo do všech žup informační oběžník: „Je naléhavou potřebou národní i státní, aby občané české národnosti, až se dozví, že jsou v tzv. plebiscitním území, byli přímo varováni před opuštěním tohoto území. Je zapotřebí je informovati, že jim bude v době plebiscitu poskytnuta naše i mezinárodní ochrana a je nutno působit na jejich rozvahu...Odchodem před plebiscitem by zavinili ztrátu i tohoto území s převážnou většinou našeho obyvatelstva.“⁷⁰ Tato snaha o praktičnost a věcné uvažování se také projevila mezi 2. a 10. říjnem 1938, kdy byl do vnitrozemí převážněn majetek jednot ze zabraného území. Akce,

⁶⁵ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004, s. 315.

⁶⁶ Jednalo se o oblasti společenského, politického, sociálního, hospodářského i kulturního života. Více k dané problematice například: MATOUŠEK, Karel: *Hospodářský zeměpis druhé republiky*. Praha 1939.

⁶⁷ Více k dané problematice například: UHLÍŘ, Jan Boris: *X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu republiky*. Historie a vojenství, 1997, č. 4, s. 68-69.

⁶⁸ Archiv Policie České republiky Praha, fond PP 1931 – 1941, kart. 1560.

⁶⁹ Sokolský věstník, XL, 1938, s. 557.

⁷⁰ NA Praha, fond ČOS, kart. 116.

kteřá byla teoreticky plánována již kolem 22. zářĩ 1938, proběhla bez komplikací a dle stanoveného scénáře.⁷¹

Přes toto počáteční věcné uvažování se i v Sokolu začaly projevovat názory a přesvědčení lidí ovlivněných atmosférou po Mnichovské dohodě. Do pražské centrály Sokola postupně chodily návrhy některých žup, které vykazovaly společné rysy. „Jako věrní synové národa a opravdoví obránci jeho státní samostatnosti a jako znatelé smýšlení českého lidu, žádáme br. ČOS, aby svým vlivem, vahou a mocí se postaralo o provedení následujících požadavků:

- a) vypovědět všechny dělníky a zaměstnance cizí státní příslušnosti, kteří jsou zaměstnáni v soukromých podnikách.
- b) vypovědět z našeho území všechny Židy a Němce, kteří se sem přistěhovali jako uprchlíci z Německa a Rakous.
- c) vypovědět z našeho území všechny Židy a Němce, kteří až dosud žili v okresech dnes Německu postoupených.
- d) všechny německé státní zaměstnance přeložit ihned do krajů Německu odevzdaných.
- e) přesně a jasně stanovit národnost a zjistit oprávněnost psaní pokroucených českých příjmení u lidí něm. orientovaných.
- f) zrušit německé školy vysoké, odborné, střední a národní, neboť nebudou mít žactva a budou zbytečné.
- g) zrušit daňové výhody konzumů, družstev a společenstev.
- h) uplatnit do důsledku heslo Svůj svému.
- i) rozpustit všechny politické strany nebo alespoň jejich činnost pozastavit na dobu 10 let.
- j) zredukovat počet ministrů na 5, tj. předsedu a 4 jeho zástupce zemí (české, moravskoslezské, slovenské a karpatskoruské).

V provedení těchto námětů vidíme záruku zdaru a zachování národa a státu.⁷² Dalším smutným jevem, který se v řadách ČOS vyskytoval, stejně jako ve společnosti, bylo ostrakizování Židů. V ČOS se to projevovalo vylučováním Židů z některých jednot, které probíhalo formou veřejného zostuzení.⁷³

⁷¹ NA Praha, fond ČOS, kart. 112.

⁷² NA Praha, fond ČOS, kart. 117.

⁷³ Tamtéž.

Přes veškerá morální pochybení ČOS, sokolské ztráty byly neoddiskutovatelné. Z celkového počtu 50 žup se zábor dotkl 31 žup. Ze 43 žup v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jich bylo postiženo 26 s 370 jednotami a 79 pobočkami. Jen zde ztratil ČOS 103 220 členů, 117 sokoloven, 77 pozemků na jejich stavbu, 238 letních cvičišť, 15 cvičebních míst a 50 biografů.⁷⁴ Z tohoto období vzájemných urážek, obviňování a pomlouvání Čechoslováky „vysvobodil“ až 15. březen 1939.⁷⁵ V tento den, kdy zbytek tehdejšího Československa obsadila armáda Německé říše, československá veřejnost dostala znovu možnost se sjednotit skrze odpor proti společnému nepříteli.

Při studiu událostí z pohledu organizace Sokol za rok 1938, které předcházely i následovaly po „mnichovském diktátu“ až do vzniku protektorátu, jsem nabyl přesvědčení, že poměrně věrně kopírují celospolečenské nálady. Období začalo X. všesokolským sletem, který sloužil jako jasná demonstrace národní jednoty, ochoty a připravenosti bojovat za Československou republiku a její demokratické hodnoty. Následovalo období kritického září 1938, které vyvrcholilo Mnichovskou dohodou uzavřenou v noci z 29. na 30. září. Obyvatelé se cítili právem zrazeni svými spojenci, kteří odmítli přes uzavřené spojenecké smlouvy přijít případně Československu na pomoc. V této náladě obviňování a urážení lidé hledali viníka, na kterém by si mohli „vylít“ svůj vztek. Z vzniklé situace lidé obviňovali i exprezident Beneše a také ČOS, o které bylo známo, jak úzce je spjata s demokratickým režimem. Obě tyto instituce byly obviňovány hlavně z toho, že neudělaly maximum pro záchranu Československa. Prezident na obvinění „reagoval“ tím, že abdikoval a odjel hájit myšlenky Československa do zahraničí. ČOS, přes všechna drobná morální zakolísání svých členů, zůstala většinou věrna ideálům demokracie a byla připravena je bránit a pěstovat v lidech i nadále. Situaci definitivně mění 15. březen 1939 a obsazení zbytku vlasti.

⁷⁴ NA Praha, fond ČOS, kart. 116-117. In: Sokolský vzdělavatel, roč. X, č. 9, s. 175-176.

⁷⁵ Více k dané problematice například: GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny Protektorátu*. Praha 1996.

4 Česká obec sokolská v protektorátu

4.1 Období před druhou světovou válkou

Vyhlášení protektorátu mělo velký celorepublikový dopad. Dopad, který se projevil jak v myšlení lidí, tak ve vnímání institucí, které přežily kritické období podzimu 1938. Domnívám se, že je nemožné s úspěchem jednoduše definovat nově vzniklou protektorátní společnost. Tato definice totiž vždy bude závislá na úhlu pohledu, z něhož budeme chtít chování lidí ve společnosti popsat. Zda se bude jednat o chování z hlediska například politického, národnostního, náboženského či kulturního. Do všech těchto oblastí lidského života vyhlášení protektorátu zasáhlo a výrazně jej ovlivnilo. Už jen vnímání obyvatel v tehdejším protektorátu se výrazně odchylovalo od dřívějšího vnímání. Ze zákona byl protektorát tvořen občany s příslušností k Protektorátu Čechy a Morava a Židy, jež byli už dle Norimberských zákonů vnímáni jako občané „druhé kategorie“.⁷⁶ Další výrazná změna ve společnosti, jež se projevila v souvislosti s vyhlášením protektorátu, byla změna v rovině politické. Definitivně končí pluralitní demokracie a příslušnost obyvatel k různým politickým stranám. Drtivá většina mužů (98,4 %) se stává členy strany Národního souručenství.⁷⁷

Naproti tomu ČOS se nikterak zásadně nezměnila. ČOS na protektorátní obyvatele stále působila jako nositel demokratické tradice první republiky. Tohoto faktu si byli vědomi i němečtí okupanti. Již 18. března 1939 „se Hitler a Himmler ptali státního tajemníka K. H. Franka na české ilegální hnutí a nejvíce je zajímalo vystupování Sokolů.“⁷⁸ Domnívám se, že se ze strany Hitlera a Himmlera jednalo o zájem oprávněný. ČOS v protektorátní společnosti působila ve dvou rolích. První byla role oficiální. Zde lze zařadit jejich činnost tělocvičnou, sportovní i kulturní. A to nejen v Praze, ale i na úrovni menších jednot jako byla i jednota Sokola Litovel.⁷⁹ Druhou rolí byla role neoficiální. Zde řadíme rezistenční činnost, na kterou se Sokol připravoval již od kritického podzimu 1938.⁸⁰ A ačkoliv se Sokol oficiálně

⁷⁶ Více k dané problematice například: MATOUŠEK, Karel: *Hospodářský zeměpis druhé republiky*. Praha 1939.

⁷⁷ Dále jen NS. – Více o straně Národního souručenství například: VEČEŘA, Pavel. *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. II. díl: *období 1938-2004*. Brno 2005, s. 1091-1103.

⁷⁸ ŠPLÍCHAL, Karel: *Sokolský odboj za nacistické okupace*. In: HODAŇ, Bohuslav (ed.): *Sokolství od XIX. Do XXI. Století. Sborník sdělení přednesený na vědecké konferenci v Olomouci ve dnech 6. – 7. prosince 2002*. Olomouc 2002, s. 43.

⁷⁹ ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

⁸⁰ VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 3.

podroboval nařízení „nových pánů“,⁸¹ rezistenční odpor stínové organizace mohl být do roku 1941 kryt oficiální činností ČOS.⁸²

⁸¹ Výnos říšského protektora z 21. června 1939, který byl protizidovskými zaměřený: UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek: *Sokol proti totalitě 1938 – 1952*. Praha 2001, s. 39.

⁸² Výnos o zastavení činnosti Sokola pak vyšel 12. dubna 1941. – WALDAUF, Jan: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*. I. díl. Luhačovice 2007, s. 75.

4. 2 Období druhé světové války

„Když přešly Hitlerovy armády našimi městy a vesnicemi, sbíhaly se bezejmenné hloučky, mlčící a jen přihlížející. A pak, jakoby pod vlivem nějakého vnuknutí, se tyto hloučky začaly rozcházet ke svým domovům. Za noci beze spánku, neboť málokdo spal tu noc v Československu, rodilo se rozhodnutí, že je třeba něco udělat, něco zařídit, něco, cokoliv, že prostě nelze nečinně sedět a čekat jen, jak to všechno jednou dopadne. Dělat cokoliv, jen něco dělat, protože se musí něco dělat.“⁸³ Na pozadí této atmosféry Sokolové plně rozvinuli svou odbojovou činnost.

Odpor, k němuž mezi členy ČOS docházelo byl dvojího typu. Prvním, který byl organizován vlastní organizací a řízen z pražské centrály ČOS – z Tyršova domu. Zde, ve stínu organizace ČOS, působila Komise pro styk se župami,⁸⁴ jejímž jediným cílem bylo zorganizovat napříč Protektorátem Čechy a Morava síť spolehlivých lidí – Sokolů, a využívat součinnost, kterou byli místní členové Sokola ochotni v dané době poskytnout. V první fázi takováto pomoc spočívala v „přípravě na odboj, přechovávání zbraní a třaskavin, sociální pomoc penězi, šatstvem, obuví, potravinami, finanční sabotáž skrýváním sokolského majetku, peněz z výtěžku biografu, sabotáž v práci... ukrývání zajatců či pronásledovaných lidí.“⁸⁵ Takto vzniklá organizace se jmenovala Obec sokolská v odboji.⁸⁶ Druhou formou odporu, kterou někteří členové Sokola zvolili, byla spoluúčast v jiných odbojových organizacích, které v Československu v době války působily.⁸⁷

Další důležitou formou odporu, na kterém se Sokolové spolupodíleli, byl odpor veřejný. I tato forma odporu měla podoby. První spočívala v účasti a pomoci s organizováním poutí na místa, která jsou úzce spjata s českou minulostí.⁸⁸ Druhou byly projevy v médiích, tj. rozhlasové projevy či projevy v novinách. Příkladem takového odbojného projevu byl bezpochyby projev náčelnice ČOS Provazníkové, která jej pronesla shodou okolností 20. dubna – v den narozenin Adolfa Hitlera. Projev se jmenoval „V zdravém těle zdravý duch“ a byl to projev, jehož nosnou myšlenkou bylo utužit víru v český národ a nepoddávat se

⁸³ GRŇA, Josef: *Sedm roků na domácí frontě*. Brno 1968, s. 20. – Významný představitel nekomunistického domácího odboje působící na Moravě.. Patřil k odbojové skupině Petiční výbor věrní zůstaneme, kde byl členem zemského vedení její moravské skupiny. Po zániku této odbojové skupiny se přidal k odbojové skupině Přípravný revoluční výbor. Od roku 1944 působil v ilegalitě. – PERSTICKÁ, Dagmara: *Osobnosti: nositelé Řádu Tomáše Garrigue Masaryka 1991 a 1992*. Brno 1993, s. 74-77.

⁸⁴ Dále jen Komise.

⁸⁵ Archiv tělesné výchovy a sportu (dále jen ATVS) Praha, fond Sokol, kart. 151.

⁸⁶ Dále jen OSVO.

⁸⁷ Například Obrana národa, Politického ústředí.

⁸⁸ Více k dané problematice například ČÁKA, Jan: *Poutník Mácha*. Praha 1975.

německým „jazykovým tlakům“.⁸⁹ Podle mého názoru důležitým faktem, který umožnil rozvoj sokolského odboje, byla skutečnost, že členy Sokola i v době okupace zůstala drtivá většina obyvatel Protektorátu Čechy a Morava. Tito obyvatelé měli svá občanská zaměstnání na různých místech ve společnosti, kde mohli jako lékař, zaměstnanec drah či dělník v továrně pomáhat. Sokolská legitimace byla pojátkem nejen mezi členy OSVO, ale i s příslušníky jiných odbojových organizací, potažmo i s nejvyšší protektorátní politikou. Příkladem Sokola v nejvyšších stupních protektorátní politiky byl ministerský předseda generál Alois Eliáš, který důvěru v sokoly za žádných okolností neztrácel. „Bratři, spoléhám na vás, jsa přesvědčen, že v rozhodnou chvíli splníte svůj úkol jako až dosud vždycky. Jednejte opatrně; Němci jsou úskoční jako hadi.“⁹⁰ Na druhou stranu známým odbojářem, který ačkoliv sám byl členem Sokola, nikdy se aktivně neúčastnil odbojové činnosti v řadách OSVO byl zemským velitelem odbojové organizace Obrana národa⁹¹ generál Hugo Vojta.⁹² Na případu generála Vojty je možné vidět fakt, že sokolská legitimace byla brána jako důkaz důvěryhodnosti člověka. Generál sám využíval členy ČOS pro plnění úkolů v rámci ON a byl také v úzkém kontaktu s vedoucími představiteli OSVO jako byli František Pechlát, či později Otakar Klich.⁹³

Vlastní odbojová činnost Sokola se měnila a vyvíjela postupně s časem. Přesto cíl, který si OSVO vytýčilo, vystihl náčelník ČOS Klinger již na začátku - „...zbavit se okupantů a znemožnit jim práci.“⁹⁴ Náčelník Klinger byl od vzniku OSVO až do svého zatčení důležitou osobou, když „stavěl základy sokolského odboje a s podrobnostmi seznamoval Dr. Pechláta, Dr. Bukovského a cvičitele ČOS Pecháčka....“⁹⁵

Snad i proto, že již od vzniku protektorátu byl o ČOS zvýšený zájem⁹⁶ a drtivá většina vedoucích představitelů se zapojila do odbojové činnosti, se tito představitelé rozhodli, že nechtějí vlastní odbojovou činností ohrožovat existenci Sokola. V pražské centrále bylo dohodnuto, že budou uspořádány nové volby předsednictva Sokola. Do předsednictva Sokola

⁸⁹ Zaznívaly věty jako „České matky musí od prvního slůvka vštěpovat svému dítěti mateřskou řeč v neporušené kráse její původnosti, nezkažené ani vlivy cizími ani ledabylostí ulic. Musíme budit národní uvědomění a hrdost líčením jeho dějinného vývoje, stavět mu před oči vzory slavných mužů a žen národa, učit jej milovat českou knihu a české umění, ukazovat mu krásy rodné země a probuzenou lásku k ní obracet v činy hospodářské a sociální pomoci. – Archiv Českého rozhlasu – dokument 14 015. In: <http://www.rozhlas.cz/archiv/projevy/>

⁹⁰ ATVS Praha, fond Sokol, kart. 151.

⁹¹ Dále jen ON.

⁹² Více o generálu Vojtovi například: PADEVĚT, Jiří: *Průvodce protektorátní Prahou: místa – události – lidé*. Praha 2013, s. 485.

⁹³ NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě., kart. 344/1.

⁹⁴ Archiv bezpečnostních složek, fond 255, složka 79098/1947 – Klinger Miroslav. s. 1.

⁹⁵ Tamtéž. s. 2-3.

⁹⁶ Viz. například Hitlerův a Himmlerův dotaz týkající se resistance na K. H. Franka – citováno výše.

se vedle nového starosty Truhláře a náčelníka Pechláta dostali dále například dr. Keller, dr. Stozl, dr. Bláha, dr. Groh či například Evžen Köppl – z drtivé většiny již členové OSVO.⁹⁷ Tito „noví“ pánové se starali o řízení Sokola „navenek“ tj. v co největším souladu s nařízeními německých okupantů. Zároveň však v rámci „oficiální“ struktury Sokola působila i již dříve zmíněná Komise, jejíž účelem bylo řídit celý sokolský odboj v Protektorátu Čechy a Morava. V čele Komise stál Otakar Klich. Dalšími členy byli například Ladislav Vaněk či Evžen Penniger.⁹⁸ Důvodem, proč Komise vznikla, byla příprava mobilizace mezi občany, se kterou se po vypuknutí války počítalo. Skutečný důvod vzniku a účelu, za kterým Komise pro styk se župami vznikla, byl poměrně přísně tajen i před ostatními Sokoly.⁹⁹

Existenci a činnost samotné Komise považují za něco, co sokolské hnutí odlišuje od ostatních, v té době vznikajících, odbojových hnutí. Ta odlišnost pro mě spočívá v tom, že Sokolové při plánování své odbojové sítě měli možnost zkopírovat již existující síť či systém župního uspořádání. Nebylo tedy třeba „ztrácet čas“ organizováním struktury jejich odbojové sítě. Tento fakt mohl být výrazným ulehčením problematiky postupného vzniku odbojové struktury, jak je patrné u jiných odbojových skupin. Členové se hned mohli soustředit na svou činnost. „Na vedoucích místech neměli nikde být význační župní činovníci. Povinností vedoucích jednotlivých krajů bylo vyhledat v každé župě vedoucího a to buď mezi náměstký župního náčelníka nebo některého člena náčelnictva, záložního důstojníka či vedoucího brannosti. Ti pak dostali pověření, aby si stejným způsobem vybudovali síť spolupracovníků v okrscích, obvodech nebo jednotách.“¹⁰⁰ Ačkoliv již dříve bylo z důvodu usnadnění fungování ČOS zvoleno nové vedení, přesto byla přijata opatření v případě, že by bylo do existence ČOS zasaženo.¹⁰¹ V rámci stejného opatření vznikla tzv. Ilegální pětka¹⁰², která částečně zdvojovala vedení odboje, která působilo v Komisi. Stalo se tak i přesto, že formálně byly pravomoci vedoucích orgánů odboje ČOS odděleny. V té době byla již odbojová struktura v Sokole kompletně utvořena a začínalo docházet ke spolupráci s jinými odbojovými skupinami. Například Vaněk, jakožto jeden z vedoucích představitelů OSVO na Moravě, dodával informace generálu Vojtovi – vedoucímu představiteli ON. Jak sám uvádí, snažil se o „rozvinutí organizační, o zapojení našeho sokolského odboje na významné

⁹⁷ ŠPLÍCHAL, Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*. Praha 1981, s. 59.

⁹⁸ VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 4.

⁹⁹ Tamtéž. s. 4 – 5.

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 4.

¹⁰¹ V případě zatčení některých členů by se do užšího vedení OSVO byli zapojující další členové předsednictva. – ŠPLÍCHAL, Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém odboji*. Praha 1981, s. 61.

¹⁰² Pechlát, Bláha, Truhlář, Köppl, Keller.

organizace jiné. ... Prostřednictvím Elingerovým jsem se zapojil do ON a složil do jeho rukou revoluční slib. Když jsem o tom pak referoval Pechlátovi, řekl mi, že je sám také v Praze ve spojení s lidmi, kteří pracují v ON.¹⁰³ Na vzpomínkách Ladislava Vaňka je možné demonstrovat fakt, jak úzce byly jednotlivé odbojové organizace personálně provázány. Domnívám se však, že přes některé nesporné výhody, které tato úzká spolupráce nabízela, jako rychlost sdílení informací či případné sdílení zdrojů, nebyla takto úzká spolupráce dobrou variantou. Při tak úzké personální spolupráci a provázanosti nebylo možné udržovat vysoký stupeň konspirace, což je při práci v odboji jedna z nejdůležitějších zásad. Je vhodné podotknout, že ačkoliv v Praze bylo nezpochybnitelné centrum sokolského odboje, nezahálely ani jiné části protektorátní vlasti.

Za zmínku určitě stojí náčelník Západomoravské župy a starosta Sokola Jihlava František Bláha. Například jeho odbojová činnost v roce 1939 spočívala hlavně v tom, že pomáhal s odchody československých vojáků do zahraničí.¹⁰⁴ Zároveň sbíral materiály pro zahraniční tisk. I Bláha byl členem nejen sokolské odbojové skupiny. V ON byl jmenován vedoucím zdravotní služby na Moravě.¹⁰⁵

1. září 1939, v den útoku na Polsko, začala v protektorátu akce nazvaná Aktion Albrecht der Erste.¹⁰⁶ Jednalo se o akci, která nebyla primárně zaměřena na sokolské hnutí, ale obecně na osoby, které představovaly v očích okupační správy potenciální nebezpečí. Přesto byli zatýkáni i někteří ze členů ČOS. Během výslechů byli vedoucí představitelé Sokola upozorňováni, aby v případě zjištění protiněmeckého odporu v sokolské organizaci počítali s vyvozením osobních důsledků. Představitelé ČOS se převzetí odpovědnosti bránili s tím, že nemohou garantovat loajalitu tak rozsáhlé sítě, jakou představoval Sokol. Načež došlo „ke kompromisu“ – vedoucí představitelé by byli voláni k zodpovědnosti, když by byl odpor organizovaný v rámci celého Sokola.¹⁰⁷ Od počátku války – tj. od 1. září 1939 – docházelo k neshodám v postupech, jakými by měly odbojové složky fungovat. Rozpor mezi ON a OSVO spočíval v tom, že vojáci, což byla hlavní síla uvnitř ON „... byli pro rychlé a široce založené organizování vojenského podzemí. Měli pro to důvod: čeká se prý brzy, nejpozději do jednoho roku, změna vojenská i politická. Já byl proti.“¹⁰⁸ Další svár mezi ON a OSVO spočíval v tom, že ON chtěla mezi Sokoly vybrat ty, kteří by byli natolik fyzicky

¹⁰³ VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 6.

¹⁰⁴ Zahraničím je myšleno hlavně Polsko.

¹⁰⁵ Archiv bezpečnostních složek, fond 255 – Bláha František.

¹⁰⁶ Více o akci například: VAJSKEBR, Jan – Šustrová, Radka: *Německá bezpečnostní opatření v Protektorátu Čechy a Morava na začátku války*. In: *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha 2009, č. 3 s. 103.

¹⁰⁷ ATVS Praha, fond Sokol, kart. 151.

¹⁰⁸ VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 7.

zdatní, aby se mohli stát členy plánovaných úderných oddílů. Sokol však měl v plánu tvořit vlastní „skupiny“ – tzv. Pechlátovy zelené sbory.¹⁰⁹ Při množících se zákazech a omezeních byli vedoucí představitelé Sokola přesvědčeni, že je nanejvýš žádoucí, aby nebyla německé okupační moci dáována zbytečná záminka k perzekucím.

Rok 1939 byl pro ČOS rokem velkých změn. Ve dvou etapách, po březnu 1939 a po září 1939, byla intenzivně budována a dobudována rezistenční sokolská síť. Považuji za velkou výhodu v porovnání s jinými odbojovými organizacemi, že Sokolové měli možnost navázat při budování své odbojové struktury na síť oficiálního Sokola, který byl jako organizace zrušen zatupujícím říšským protektorem Heydrichem až 8. října 1941. Kromě nesporné výhody, která spočívala v možnosti navázat na síť Sokola, jednalo se i o velké konspirační riziko. V případě, že by okupační moc nabyla přesvědčení, že Sokolové vedou proti ní odbojovou činnost, při znalosti struktury organizace nebylo možné rezistenční síť uhájit před kompletní likvidací. Zmíněná situace nastala v roce 1942, při zatčení vedoucího sokolské odbojové organizace Jindra – Ladislava Vaňka. V roce 1939 však Sokolové dokázali, že proklamovaná hesla z léta 1938, která zněla na X. všesokolském sletu nebyla jen hesly prázdnými a že sokolové jsou připraveni k obětem při obraně republiky.

¹⁰⁹ Více o zelených sborech například: VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 5-6.

5 Zapojení Sokolů do odbojových organizací a činností

Uvažování a názory vrcholných představitelů ČOS, tak jak je zkraje roku 1940 zastávali, nejlépe vystihuje provolání předsednictva, které bylo určeno jednotlivým župám. „Mužné odhodlání, vzájemné bratrství a sesterství, vytrvalost, čínorodá, ustavičná a přece neokázalá každodenní práce a hluboká víra v sebe i národ, jež proniká celým dílem Tyršovým a Fügnerovým, nechť vnikne nám všem do morku kostí. Jenom tak budeme opravdu hodni sokolského jména.“¹¹⁰ V podobném duchu se vyjádřil i krátce před svým zatčením starosta Sokola Josef Truhlář.¹¹¹ Přes veškeré snahy okupační moci o potlačení tradice Sokola,¹¹² německá bezpečnostní služba při svém hlášení do Berlína konstatuje, že: „Postavení protektorátu nikterak neúčinkuje na organizaci. Taktická sokolská činnost představuje den ode dne vážnější nebezpečí.“¹¹³

V roce 1940 byla OSVO plně etablovanou odbojovou organizací, jejíž členové spolupracovali a zároveň byli i členy jiných odbojových skupin. V průběhu roku 1940 v protektorátu vznikla mezi různými odbojovými skupinami zastřešující odbojová organizace Ústřední vedení odboje domácího.¹¹⁴ Ke kontaktům s ÚVOD došlo ze strany OSVO na přelomu července a srpna 1941.¹¹⁵ Vznikající spolupráce se stala výhodnou pro obě strany. „Dr. Bondy nezatajoval radost, že získal spojení s aktivním sokolským odbojovým hnutím, protože vedení odboje počítalo zatím jen s tou možností, že by v příhodné chvíli navázalo spojení s dr. Schneinerem, synem bývalého starosty ČOS.“¹¹⁶ Ladislav Vaněk, významný představitel OSVO se zároveň dostal do vedoucí skupiny odbojové organizace Petiční výbor Věrní zůstaneme,¹¹⁷ což byla odbojová řídicí složka ÚVOD.¹¹⁸ Samotný ÚVOD byl původně zamýšlen jako organizace, která měla zastřešovat a koordinovat odbojovou činnost tří nezávislých odbojových skupin – Obrany národa, Politického ústředí, Petičního výboru Věrní zůstaneme. Spolupráce, kterou PVVZ navázala s OSVO, byla z pohledu ÚVOD velmi

¹¹⁰ FIKAR, Alois: *Stručné dějiny Sokolstva 1912 – 1941*. Praha 1948, s. 118.

¹¹¹ Více o Josefu Truhlářovi například: ATVS Praha, fond Truhlář Josef.

¹¹² Například zákazem užívání názvu, který by odkazoval na bývalou republiku Československou. – ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹¹³ NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě., kart. 114/9-22/69.

¹¹⁴ Dále jen ÚVOD. Více o ÚVODU například: KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 – 1943*. Praha 1997.

¹¹⁵ VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 10.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 9 – 10.

¹¹⁷ Dále jen PVVZ. Více o PVVZ například: JANEČEK, Oldřich: *O programu Petičního výboru Věrní zůstaneme z let 1940 – 1941*. In: *Časopis pro dějiny KSČ a mezinárodního dělnického a komunistického hnutí*, číslo 4, 1966.

¹¹⁸ VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947, s. 9 – 10.

příhodná. Zapojením rozsáhlé sokolské odbojové skupiny, byť i nepřímo, byla do struktury zastřešující organizace „na platformě ÚVOD vytvořena nejmasovější základna odboje....“¹¹⁹

Rok 1940 byl pro ČOS jedním z roků nesvobody a existence na hraně. Jednak v roce 1940 Sokol stále existuje v mezích, ve kterých nevadí protektorátním úřadům a plní své společenské role,¹²⁰ jednak také pokračuje ve své odbojové činnosti prostřednictvím OSVO. Odbojová část Sokolů se dostává do užšího kontaktu s jinými organizacemi a společně se podílejí na plánování rezistence v protektorátu. Opět se projevuje určitá odlišnost sokolské odbojové organizace od ostatních. Zatímco si ostatní organizace musí své členské sítě budovat a hledat důvěrníky na „vhodných místech“, OSVO díky tradici Sokola, ze kterých se rekrutují jeho členové, má velmi širokou členskou síť sahající do všech oblastí veřejného života. Díky tomu může OSVO ÚVODU, zastřešující organizaci demokratického domácího odboje, poskytovat velmi cenné informace různého zpravodajského charakteru.

¹¹⁹ ŠPLÍCHAL, Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*. Praha 1981, s. 71.

¹²⁰ Pořádají se divadla, či sportovní akce. - ZAO – SOkA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

6 Blížící se konec sokolského odboje

Za nejúspěšnější období sokolského odboje považuji rok 1941, konkrétně období před příchodem nového zastupujícího protektora Reinharda Heydricha. Toto tvrzení opírám o hlášení německé bezpečnostní služby, která ve svém souhrnném hlášení do Berlína prohlásila, že „ojedinělé loajální pokusy nemohou setřít celkový dojem pasivního odporu proti všemu německému. Nepřátelská sokolská linie již nyní zvyšuje české obavy o další existenci... Vzrůstající všeobecná činnost a sebevědomý postoj členů je hlášen z Jihlavy, Budějovic, Kolína a Pardubic.“¹²¹ V názoru, že se jedná o neúspěšnější období působení sokolské rezistence, mě utvrzuje i vlastní studium archivních pramenů k dané tématice a čtení memoárové literatury.¹²²

Narůstajícího vlivu a síly ČOS si byla vědoma i okupační správa. Věděla, že pokud chce situaci v protektorátu udržet ve svých rukách, musí zakročit. Velkým zásahem proti Sokolu byl Výnos Říšského protektora v Čechách a na Moravě č. j. BdS I-1145/41 ze dne 12. dubna 1941,¹²³ který mimo jiné konstatoval, že Sokolové chtěli vyprovokovat otevřený odpor proti Velkoněmecké říši, že Sokol poskytuje zázemí a podporu všem protiněmecky smýšlejícím lidem. Jako přítěžující okolnosti jsou ve zprávě uváděny kontakty na Sokoly v Jugoslávii či Francii. Na základě těchto, a dalších uváděných výroků K. H. Frank vydal výnos směřující k zastavení činnosti Sokola. Je zajímavé vidět, že přestože si jsou německé okupační síly vědomy odbojového nebezpečí ze strany ČOS, organizace je pouze pozastavena, nikoliv zakázána. Tuto skutečnost přičítám tomu, že německá okupační správa, vědoma si tradice Sokola, stále ještě neměla zájem o tak silně popuzující krok, jakým by bylo rozpuštění Sokola.¹²⁴

Když bylo ministerstvem vnitra současně zakázáno se odvolat proti tomuto rozhodnutí,¹²⁵ představitelé ČOS si uvědomili, že je třeba zachránit pokud možno co nejvíce. Vedoucí činitelé Sokola zároveň věděli, že nesmí připustit, aby sokolská finanční hotovost připadla německým okupantům. Díky úzké spolupráci protektorátní vlády generála Eliáše se sokolským hnutím se tentýž večer I. náměstek starosty ČOS Šauer dozvěděl o protektorově

¹²¹ NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě., kart. 114/9 - 20/92.

¹²² Jedná se hlavně o vzpomínky Ladislava Vaňka k danému období. Archivními prameny myslím ty, které jsou v práci citovány.

¹²³ WALDAUF, Jan: *Sokol: Malé dějiny velké myšlenky*. I. díl. Luhačovice 2007, s. 75.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Ministerský předpis lze nalézt v Moravském zemském archivu (dále jen MZA) Brno, fond Říšský protektor v Čechách a na Moravě, služebna pro zemi Moravu v Brně 1939-1945, kart. 57.

výnosu a byl vyzván, aby se obratem dostavil do Tyršova domu, neboť bylo nutné „zajistit peněžní hotovost, cenné papíry, vkladní knížky, pokladní knihy i jiné doklady.“¹²⁶ K zajištění finanční hotovosti ČOS došlo 15. dubna.¹²⁷ Ministerstvo vnitra také vydalo předpis, který upravoval práva ostatních veřejných organizací, jako byly školy či německá služební místa na využití sokolského nemovitého majetku.¹²⁸ Nemovitý majetek ČOS byl v té době odhadnut zhruba na 600 000 000 Kč.¹²⁹ Později byla drtivá většina majetku Sokola postoupena k užívání Kuratoriu pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě,¹³⁰ což byla k okupantům loajální organizace, která měla v budoucnu Sokol plně nahradit. Při potlačování myšlenky ČOS dochází i k situacím, kdy jsou sokolovny přejmenovávány na Domy mládeže.¹³¹ Vše samozřejmě s cílem zlomit ducha Sokolů a změnit vše, co by Sokol připomínalo, třeba jen názvem.

¹²⁶ ATVS Praha, fond Sokol, kart. 151.

¹²⁷ NA Praha, fond Sokol, kart. 266.

¹²⁸ Ministerský předpis lze nalézt v MZA Brno, fond Říšský protektor v Čechách a na Moravě, služebna pro zemi Moravu v Brně 1939-1945, kart. 57.

¹²⁹ NA Praha, fond Sokol, kart. 267.

¹³⁰ DEJMEK, Vladimír: *Jak bude prováděna povinná služba mládeže*. Mladý svět, 14, 1943.

¹³¹ NA Praha, fond Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, kart. 1.

6. 2 Období změn v protektorátu

V květnu 1941 je však okupační správa nucena konstatovat, že: „i přes zastavení činnosti ČOS dále vyvíjely tajnou aktivitu jednoty v Kolíně, Olomouci či Klatovech.“¹³² Německé okupační síly ztrácely kontrolu nad protektorátem a Hitler byl nucen na nastalou situaci reagovat.

27. října vyšlo prohlášení České tiskové kanceláře, které oznamovalo, že tehdejší zastupující říšský protektor Konstantin von Neurath požádal u Adolfa Hitlera o své uvolnění z funkce. Jako oficiální důvod byly uváděny zdravotní obtíže protektora. Přesto však zasvěcení lidé věděli, že důvodem změny na pozici protektora není zdravotní stav von Neuratha, nýbrž vzrůstající odbojová aktivita a stoupajícího množství diverzní činnosti prováděné odbojovými skupinami v protektorátu.¹³³

Tak se novým zastupujícím protektorem stal Reinhard Heydrich.¹³⁴ A sokolské rezistenci nastaly vskutku zlé časy. Jedním z Heydrichových prvních rozhodnutí bylo zatčení misterského předsedy protektorátní vlády a blízkého spolupracovníka OSVO generála Eliáše. Mezi jeho další kroky v úřadu, jimiž chtěl českému národu ukázat svou tvrdost, patřily příkazy k popravám významných osobností odboje – generálů Bílého a Vojty.¹³⁵ Vlna poprav zasáhla i tehdejšího náčelníka ČOS dr. Augustina Pechláta.¹³⁶ Teror, který Heydrich po svém nástupu rozpoutal byl velmi rozsáhlý a zasáhl do mnoha odbojových skupin. Na tyto popravy byl ve svém vysílání na BBC nucen reagovat i exilový ministr zahraničních věcí Jan Masaryk: „Naši noví nesmrtelní jsou vražděni za to, čemu Heydrich říká zrada... Zradit můžeme jen to, čeho si máme vážít-svou vlast, rodinu, svého kamaráda. Jidáš zradil Krista, Eliáš, Bílý, Vojta, Pechlát, Wunsch, Groh, Fischer a všichni naši noví nesmrtelní padli pro to, co je nám nejsvětější.“¹³⁷ Považuji za zajímavé upozornit na fakt, že ve výčtu těchto sedmi popravených bylo pět členů ČOS. Opět to ukazuje na obrovský vliv, jaký měla organizace svými zásadami v meziválečné éře na morální a vlastenecké citění svých členů a na to, jak významnou měrou přispěli Sokolové ke konečnému vítězství. O vysokém morálním kreditu členů Sokola svědčí bezesporu i poslední zaznamenaná slova generála Eliáše, která adresoval manželce a českému národu: „Je tedy všemu konec! Nemohu dále! Loučím se s Vámi všemi a znovu prosím, ať mi

¹³² NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, kart.č. 114/9 -23/8

¹³³ ANDREJS, Jaroslav: *Za Heydrichem stín*. Praha 1947, s. 12.

¹³⁴ Více o Reinhardu Heydrichovi například: *Náš směr*, ročník 1944, číslo 5.

¹³⁵ BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard: *Atentát: Operace Anthropoid 1941 – 1942*. II. vyd. Praha 2007, s. 26.

¹³⁶ Lidové noviny, č. 504, 3. 10. 1941, s. 2.

¹³⁷ MASARYK, Jan: *Volá Londýn*. Praha 1948, s. 171.

má drahá žena odpustí! Líbám ji a k srdci tisknu! Zvítězíme!¹³⁸ Přes vlnu zatýkání a poprav, kterou Reinhard Heydrich po svém nástupu do úřadu rozpoutal, sokolský odboj svou činnost neutlumil. Snad i proto Heydrichův úřad naplánoval akci, jejímž cílem byla absolutní likvidace sokolské rezistence.

¹³⁸ *Sport a tělovýchova v pohraničí*. Liberec 1946, s. 211.

6. 3 Akce Sokol

Protisokolská akce byla zahájena v noci ze 7. na 8. října 1941.¹³⁹ Během této nacistické akce se odhalil fakt, který považují za nevýhodu organizovaného sokolského odboje. Tím, že OSVO vycházela z běžných členských struktur ČOS, bylo velmi těžké držet vysokou míru konspirace. Během akce šli okupanti dle předem připravených seznamů, jejichž tvorba byla pro ně poměrně snadná, protože mohli vycházet z předválečných členských evidencí. Díky precizně připraveným seznamům dokázali během jediné akce nacisté těžce ochromit i tak rozsáhlou odbojovou skupinu jakou byl Sokol. Jsem přesvědčen o tom, že u jiné odbojové organizace by její tak důsledné rozbití, jako tomu bylo v případě OSVO trvalo minimálně týdny. Byli zatýkáni členové předsednictva, župní náčelníci i místonáčelníci. Marie Provazníková k akci uvádí: „Zatčeno bylo té noci na 900 Sokolů, v čemž bylo 49 členů výboru ČOS, 19 členů předsednictva, 17 členů náčelnictva mužů, 9 členů předsednictva vzdělávacího výboru a 216 župních činovníků.“¹⁴⁰ Mezi oběti „Akce Sokol“ patřili například dr. Bukovský¹⁴¹ či prof. Uher.¹⁴² V den akce, tj. 8. října 1941, došlo z rozhodnutí Heydricha k rozpuštění Sokola. „Říšský protektor v Čechách a na Moravě na základě §13 nařízení o vybudování správy a německé bezpečnostní policie v Protektorátu Čechy a Morava z 1. září 1939 ... Spolek „Česká obec sokolská“ se sídlem v Praze a jeho členská sdružení, odbočky a přičleněné organizace se tímto rozpouštějí. ... Toto opatření nabude účinnosti uveřejněním v „Der Neue Tag.“¹⁴³ Ve svém hlášení z 9. října Heydrich objasňuje hlavní důvody, které měly za následek rozpuštění ČOS: „Rozhodující bylo, že v jejich řadách převažoval onen prvek, který se pokoušel přenést odpor proti Říši na všechna území... Poslední události opět ukazují, že sokolské spolky jsou opěrné body hnutí odporu, které se musí beze zbytku likvidovat.“¹⁴⁴ K uveřejnění v listu „Der Neue Tag“ došlo 11. října. V tento den přestal Sokol oficiálně existovat. Reakce tisku na rozpuštění Sokola byla velmi laxní, některé články rozpuštění dokonce schvalovaly a obhajovaly. „Když byly Čechy a Morava včleněny do Německé říše, byla Sokolu přes jeho známý postoj zprvu ponechána úplná možnost svobodného rozvoje. Byla tu snaha poskytnouti této organizaci čas a

¹³⁹ BURIAN, Michal: Stojíme pevně, připraveni s novou silou za lepší příští své drahé vlasti i bojovat In: <http://www.sokol.eu/obsah/5500/sokolsky-odboj> [cit. 15. 3. 2018]

¹⁴⁰ PROVAZNÍKOVÁ, Marie: *To byl Sokol*. Mnichov 1988, s. 171 – 172.

¹⁴¹ BARTOŠ, Josef – KOVÁŘOVÁ – Stanislava – TRAPL, Miloš: *Osobnosti českých dějin*. Olomouc 1995, s. 38.

¹⁴² *Umučeným bratřím z ústředí Československé obce sokolské*. Praha nedatováno.

¹⁴³ NA Praha, fond Sokol, kart. 265.

¹⁴⁴ NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, kart. 114/9 – 97/126.

příležitost, aby se přeorientovala podle nových poměrů a politicky převychovala své početné členstvo. Skoro po dvou letech se však ukázalo, že Sokol nepoužil této velkorysé možnosti, ba naopak že pokračoval v protiněmecké činnosti, namířené proti Říši. Přišla poslední výstraha: na jaře tohoto roku byla činnost různých sokolských jednot zastavena. Ale i tato výstraha vyzněla naprázdno, jak nyní nezvratně dokazují výsledky úředního šetření. Ze sokolské obce, která se zřejmě domnívala, že má co činit s vnitřními ochrannými opatřeními staré dunajské monarchie, se stával opěrný bod odboje. Jestliže byla nyní odstraněna, to musí přičítati za vinu výlučně sobě samé, jakož i té okolnosti, že její vedoucí členové se nedali poučiti.¹⁴⁵

Shrnující zprávu, o které se domnívám, že poměrně trefně popisuje situaci týkající se okolností rozpuštění Sokola sepsala německá bezpečnostní služba. „Rozpuštění sokolských spolků, ke kterému došlo 8. října 1941 a akce proti značnému počtu sokolských funkcionářů uskutečněná stejného dne ukazují podle dosavadních hlášení rozdílný účinek. Vzpurnost mnohých zatčených funkcionářů je důvodně podezřelá, neboť ze strany Sokola již bylo s podobnou akcí počítáno a byly podniknuty adekvátní přípravy. Proto bylo mnoho funkcionářů při svém zatčení na vše připraveno a pouze malá část byla překvapena. Zpráva dále konstatuje nepokrytou radost Němců žijících na území protektorátu nad koncem Sokola. Naopak ve zprávě je též uváděno, jak silně negativně vnímá rozpuštění Sokola česká inteligence...¹⁴⁶

Jak poznamenal později před norinberským Mezinárodním vojenským tribunálem Konstantin von Neurath: „Opatření proti Sokolu byla odůvodněná. Sokol byl nejnebezpečnější říši nepřátelskou organizací v protektorátě.“¹⁴⁷ Von Neurathem zmíněným opatřením byla „Akce Sokol“.

Během akce se povedlo okupantům velmi tvrdě zasáhnout celou sokolskou síť OSVO a velké množství jejích čelních představitelů zlikvidovat. Takto lze interpretovat německou snahu o znovuzískání „kontroly nad protektorátem.“ Ačkoliv se německé správě povedlo velmi tvrdě zasáhnout nejen Sokol jako takový, ale i jeho odbojovou složku, Sokolové se dokázali ještě jednou zformovat a na troskách OSVO vybudovat novou odbojovou skupinu. Jednalo se o skupinu Jindra a představovala poslední organizované sokolské rezistenční hnutí. Zároveň s tímto těžkým úderem na Sokol okupanti zaseli do srdcí mnoha Sokolů touhu po pomstě, kterou lze vidět například v rozsáhlé pomoci výsadku Anthropoid s jejich úkolem – likvidací zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha.

¹⁴⁵ Lidové noviny, č. 526, 15. 10. 1941, s. 2.

¹⁴⁶ NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, kart. 114/9 – 97/148-151 a 114/9 – 97/153-154.

¹⁴⁷ ZUZÁNEK, Jaroslav: *Odboj Sokolů župy Krkonošské proti nacistům. Oběti tohoto odboje (1939 – 1945)*. In: *Ni zisk – ni slávu 1885 – 1995. Sto deset let župy Krkonošské – Pecháckovy 1885 – 1995*. s. 37.

7 Organizace Jindra

Ačkoliv byla původní sokolská resistance soustředěná v organizaci OSVO „Akci Sokol“ rozprášena, kontinuita sokolského odboje žila dál v organizaci Jindra. Postupným vývojem byla OSVO organizací v době nástupu Reinharda Heydricha do úřadu nejkompaktnější a do té doby represemi jedna z nejméně postižených organizací. Její význam nepřímě potvrdil i Reinhard Heydrich právě tím, že rozpoutal „Akci Sokol“. Organizace Jindra měla v OSVO příklad, na který mohla úspěšně navázat. Ačkoliv lze vidět kontinuitu OSVO a Jindry skrze její vedoucí představitele,¹⁴⁸ je třeba tyto organizace oddělovat.¹⁴⁹ Vladislav Vaněk, představitel OSVO působící na Moravě se po „Akci Sokol“ přesunul do Prahy a začal organizovat zbylé aktivní členy OSVO v nové skupině. Díky organizaci Jindra, jíž se stal vedoucím představitelem, stoupal jeho vliv a význam mezi odbojáři. O jeho stoupajícím významu v odbojových kruzích svědčí i to, že si dokázal poměrně záhy po svém příjezdu do Prahy domluvit schůzku s jedním z nejhledanějších odbojářů – Václavem Morávkem.¹⁵⁰ Avšak na vrcholné akci, kterou se členové Jindry zapsali nesmazatelně do historie České republiky - spoluúčasti a kooperaci s výsádkáři skupiny Anthropoid během plnění jejich mise – zabití Reinharda Heydricha se Ladislav Vaněk nepodílel. Dokonce sám patřil k hlavním odpůrcům atentátu. Bohužel, po událostech, které byly rozpoutány okupačními úřady,¹⁵¹ skupina Jindra zaniká. Vliv na zánik skupiny má i zatčení vedoucího představitele organizace Ladislava Vaňka. Zatímco drtivá většina Sokolů zachovává po svém dopadení mlčení a odmítne spolupráci s okupanty, Vaněk pojal jiný přístup. Uničil rozsáhlé výpovědi na gestapu.¹⁵² Pomohl okupantům rozkrýt celou odbojovou síť, na jejímž vzniku se podílel a v případě potřeb sloužil u soudu nacistům i jako jejich korunní svědek.¹⁵³ Sám vrchní rada vyšetřující atentát Heinz Pannwitz se o spolupráci Ladislava Vaňka vyjádřil následovně: „ Po počátečním úleku byl natolik rozumný, že mluvil otevřeně... Dělal dojem příslušníka

¹⁴⁸ Vaněk, Pecháček, Drásal.

¹⁴⁹ Konstatování, že Jindra byla součástí OSVO či snad jejím přímým pokračovatel jsou chybná. Těchto chyb se dopouštěli již nacističtí vyšetřovatelé ve své závěrečné zprávě popisující činnost Jindry, po její faktické likvidaci, 10. prosince 1942. Více o zprávě: UHLÍŘ, Jan Boris: *Sokolská odbojová organizace Jindra. Závěrečná zpráva gestapa*. Soudobé dějiny 8, 2001, č. 4, s. 791-811.

¹⁵⁰ KOKOŠKA, Stanislav: *K osudům vzkazu prezidenta Beneše do vlasti z 26. 11. 1941. Výpověď Ladislava Vaňka na brněnském gestapu*. In: *Historie a vojenství*, XLV, 1996, č. 5, s. 115.

¹⁵¹ Více o období tzv. „Heydrichiády“ například: AMORT, Čestmír: *Heydrichiáda*. Praha 1965.

¹⁵² Bez Vaňkova rozsáhlého svědectví by nebylo gestapo schopno svou závěrečnou zprávu sepsat. Více o zprávě gestapa: UHLÍŘ, Jan Boris: *Sokolská odbojová organizace Jindra. Závěrečná zpráva gestapa*. Soudobé dějiny 8, 2001, č. 4, s. 791-811.

¹⁵³ Případ svědectví proti starostovi ČOS Janu Kellerovi: BERTON, Stanislav: *První zpráva o „Jindrovi“*. Roseville 1987, s. 51-55.

střední vrstvy, která se obávala po pravděpodobné porážce Německa, rozmachu komunismu v Československu. Byl toho názoru, že Spojenci by neměli používat český národ pro válečné cíle, když ho nechali v letech 1938- 1939 tak hanebně na holičkách ... Jindra byl vysoce vzdělaný muž, kterému šlo především o blaho národa. Byl hluboce přesvědčen, že český národ vůbec nemohl ovlivnit výsledek války a chtěl jen zabránit nesmyslným obětem. V rukou vyšetřovací komise byl pouze 24 hodin. Nakonec prohlásil, že je ochoten se dohodnout, a to za cenu, že on a jeho sokolská organizace získají možnost podílet se na vytváření vnitřní politiky protektorátu. Přitom by měl stálý osobní styk s K. H Frankem, aniž by se stal ministrem nebo členem vlády. Za to nám dá k dispozici spojení s Anglií.“¹⁵⁴ A ačkoliv se Vaněk ke své zradě na národu a ostatních Sokolech přiznal, nikdy potrestán nebyl.¹⁵⁵ Po roce 1945 se stal spolupracovníkem StB a v klidu dožil v Praze.

Ačkoliv „Akce Sokol“ strukturu sokolského odboje tvrdě zasáhla, dokázali se Sokolové ještě jednou zformovat. Na troskách OSVO vznikla odbojová skupina Jindra. Jako její členové se nesmazatelně zapsali do historie spoluúčastí na atentátu proti Heydrichovi. Bohužel, během následných represálií byla skupina okupačními silami zcela rozbita. Po tomto zásahu okupačních sil se již o Sokoly organizované protinacistické skupině nedá hovořit. Neznamená to, že by přeživší Sokolové na svou odbojovou činnost rezignovali. V odboji pokračovali až do konce války, ale činili tak rozptýleni v rámci jiných odbojových skupin.

¹⁵⁴ BERTON, Stanislav: *První zpráva o „Jindrovi“*. Roseville, 1987, s. 65-66.

¹⁵⁵ „Přišel ke mně, přiznal se, že podlehl nesnesitelnému mučení a prosil za odpuštění.“ - PROVAZNÍKOVÁ, Marie: *To byl Sokol*. Mnichov 1988, s. 179.

8 Sokol Litovel mezi léty 1938 – 1945

8.1 Druhá republika a počátek okupace v Litovli

Situace v Litovli se nikterak nelišila od situace v jiných částech ČSR. Část sokolských členů byla mobilizována, sama jednota těsně kolem mnichovských událostí nevyvíjela žádnou mimořádnou aktivitu. Po „mnichovském diktátu“ začíná platit podivný stav, na který obyvatelé Litovle nebyli nikdy zvyklí. Z Litovle se stává pohraniční město. Územní zábor totiž procházel jen několik kilometrů od města.¹⁵⁶ Mnohé jiné obce spadající do litovelského regionu ale zůstaly připojené k Německé říši. V takové bezútěšné atmosféře začali v říjnu 1938 proudit do města první uprchlíci ze zabraného pohraničí. Litovelská jednota se stejně jako celý Sokol, začala ihned podílet na humanitární pomoci. Místnost v sokolovně, kde se běžně sházel výbor litovelského Sokola, byla dána k dispozici kanceláři pro uprchlíky. Kuchyň a spodní místnost v budově si pronajal úřad okresní péče o mládež.¹⁵⁷

Z celé severomoravské župy zůstalo na českém území jen 16 jednot z celkových 60. Sídlo župy se přesunulo po záboru Zábřehu do Litovle.¹⁵⁸ V důsledku „mnichovského diktátu“ bylo jisté, že část majetku, zvláště majetek nemovitý, zůstane v pohraničí. Proto se litovelští členové ČOS stejně jako ostatní členové ve zbytku republiky snažili o převoz maximálního množství movitého majetku do ČSR. Přes veškerou snahu Sokola nebylo technicky možné za tak krátkou dobu převézt veškerý movitý majetek do vnitrozemí. Proto se litovelský Sokol jménem celé župy ještě dlouhé týdny snažil korespondencí přimět příslušné německé úřady v odtržených obcích k vydaní majetku. Snaha litovelských se prakticky nesešla s odezvou.¹⁵⁹

Stejně jako v celé vlasti, i v Litovli, se místní jednota ČOS snažila působit maximálně státoporně. Výbor místního Sokola vydal na podzim roku 1938 veřejnou výzvu, ve které volá Sokoly i všechny občany k překonání těžké doby. Ve výzvě též nabádá, aby se lidé po vzoru sokolské jednoty hlásili k novým, těžkým úkolům danými náhle vzniklou realitou okleštěné republiky. Ve výzvě je i zmiňována nová situace pro Litovel jako hraniční město.

¹⁵⁶ Česká obec Červenka v těsné blízkosti Litovle byla též v první fázi po „Mnichovském diktátu“ začleněna do Německé říše, avšak po opravných arbitrážích se opět stala součástí Československa.

¹⁵⁷ ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹⁵⁸ ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹⁵⁹ ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

Výzvu doplnila hesla, která výstižně shrnují to, k čemu se lidé v pomnichovských měsících upínali:¹⁶⁰

Setrvejte na svých místech.

Vydrželi jsme po staletí, vydržíme i v rozhodujících týdnech.

Váš klid bude vzpruhou slabším.

Probud'te svědomí kolísavých.

Propagujte národní věc.

Získávejte další spolupracovníky.

Žádný hlas nesmí být ztracen.

Lepší budoucnost národa závisí na vaší práci.

Zůstaňte pevní a nenechtejte na sebe působit cizí propagandu.

Pomozte podle své možnosti vytvořit pevné základy našeho nového státu.

Sám Sokol v Litovli se snaží jít příkladem ve snaze o uklidnění situace. V oblastech sokolské činnosti, jako jsou divadelní spolek, sportovní spolek či pěvecký spolek Sokol vyvíjí aktivitu v maximální míře, která je srovnatelná s obdobím meziválečným. Ve zprávách náčelníka a náčelnice z konce roku 1938 a začátku roku 1939 se stejně jako v předchozích letech vypočítávají počty cvičících, příprava na závody či organizace vystoupení.¹⁶¹ Ačkoliv se představitelé ČOS v Litovli snaží působit klidně a řešit každodenní starosti, ze zápisů valných hromad je patrna jistá společenská nervozita. „Starosta vystoupil s povzbudivým proslovem“¹⁶² avšak obsah proslouvu se proti zvyklostem z meziválečných let již

¹⁶⁰ Litovelský, Šternberský, Šumperský kraj, č. 42, 16. 10. 1938. s. 1.

¹⁶¹ ZAO – SOkA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹⁶² ZAO – SOkA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

nedožíváme. Snad tomu tak je z důvodu jisté opatrnosti v očekávání příchodu nových pořádků.

Atmosféra v Litovli byla stejně jako ve všech částech okleštěné republiky velmi vypjatá. Všude v Československu postupně dochází na stránkách tisku k útokům na osobnosti a organizace reprezentující demokratické Československo – na prezidenty Masaryka a Beneše i na ČOS. ČOS se postupně přizpůsobuje náladám společnosti a v říjnu 1938 vydává směrnici, skrze kterou se snaží protižidovská rasová opatření zavádět plošně. Slouží ke cti jednotě sokolské v Litovli, že zde k vyloučení osob židovského původu dochází až v srpnu 1939, tedy po zřízení protektorátu a za úplně jiných politických okolností.¹⁶³

15. březen 1939 přinesl zřízení Protektorátu Čechy a Morava a vojenské obsazení zbytku někdejší ČSR. V Litovli byl i po vyhlášení protektorátu zpočátku relativní klid. Ačkoliv byla místní sokolovna od března 1939 do konce roku třikrát obsazena německou policií či českým protektorátním četnictvem, vždy šlo jen o krátké přerušení chodu jednoty.¹⁶⁴ V této těžké době se lidé výrazněji upínali k drobným radovánkám a rozptýlením. V prvním roce okupace se tak výrazněji zintenzivňuje účast na cvičeních. Pořádají se dvě veřejná cvičení, kde je okupačními orgány přísně hlídán zákaz politických provolání. Ve zbylých částech župy, které nebyly přičleněny k Německé říši, probíhají závody jako dřív. V roce 1940 má cvičitelský sbor mužů 17 cvičitelů, 4 pomahatele a 9 čekatelů, ženy pak 7 cvičitelek, 6 pomahatelek a 4 čekatelky.¹⁶⁵

I divadelní spolek stále vyvíjel činnost. Měl celkem 66 členů a velkou návštěvnost představení. Snad pouze ve výběru témat her a autorů, kteří byli z drtivé většiny českého původu lze vidět jistý způsob odporu a podpora české myšlenky.¹⁶⁶ Loutkový soubor také zintenzivnil svou činnost, což jistě ocenily litovelské děti. Bohužel pro děti, po odchodu předsedy loutkového odboru - Eugena Stoklase v roce 1940 činnost souboru upadá.¹⁶⁷ Rok 1939 byl poznamenán i dalšími smutnými událostmi, které jednota reflektovala: 1. dubna zemřel ve věku 50 let František Čelechovský, někdejší vedoucí stavebního odboru, který se velkou měrou zasloužil o vznik sokolovny.¹⁶⁸ Tato smutná událost se dost možná podepsala pod smutečně vyzdobený vestibul budovy, o jejíž vznik se František Čelechovský zasloužil. 20. června pak zemřel další významný člen jednoty Sokola Litovel – Stanislav Smékal.

¹⁶³ ZAO – SOkA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

Začátek jeho členství mezi Sokoly sahá až do 19. století.¹⁶⁹ Svou vytrvalostí patřil mezi nejdéle „sloužící“ Sokoly.

I v Litovli dochází postupně k zásahům do společenského života ve městě. Ze strany okupační správy se množí různá omezení a zákazy.¹⁷⁰ Tělocvičnu sokolovny využívaly nejen litovelské školy, ale nově také Hitlerjugend a Bund Deutscher Mädel, což přináší další omezení. Závody se ještě konat mohou, ale například oddíl pobytu v přírodě v podstatě ruší svoji činnost, neboť župní stanový tábor u Nové Vsi je násilně zrušen četnictvem. Začíná se hovořit o sjednocení tělovýchovy, k čemuž ale nedojde. Navzdory vysoké návštěvnosti smí divadelní soubor odehrát jen 7 představení, některá jsou zakázána.¹⁷¹ V průběhu roku 1940 jsou zakázány všechny taneční zábavy.¹⁷² Sokolové si bezesporu uvědomovali blížící se změny, jež zasáhly jak litovelský Sokol, tak zbylý společenský život ve městě, o který se i Sokolové svou činností starali. Symboliku uvědomění si změny lze spatřovat na valné hromadě svolané na 21. leden 1941, o které ze zápisu víme, že byla zahájena zpěvem „Písně české“.¹⁷³ Sokolové nejspíše již tušili, že možnost zazpívat si českou píseň se jim v blízké době již nenaskytne.

¹⁶⁹ 1897.

¹⁷⁰ V průběhu roku 1939 jsou zakázány další veřejná cvičení. – ZAO – SOkA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹⁷¹ ZAO – SOkA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž., zápis 21. 1. 1941.

8. 2 Rozpuštění Sokola a odboj

Sokol byl okupační mocí od začátku chápán jako spolek nepřátelský. Přesto, jak jsme viděli výše, bylo možné ještě nějakou dobu fungovat. Je však pravděpodobné, že likvidace spolku byla nevyhnutelná – hnutí tak úzce spojené s ideály meziválečného Československa nemohlo v protektorátu dlouhodobě vydržet. Činnost Sokolu Litovel byla stejně jako všude v protektorátu postupně utlumována skrze nařízení okupačních sil. Definitivní ránu legální sokolské existenci v Litovli zasadil zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich svým nařízením o zákazu činnosti, jehož kopie byly rozeslány po celém území protektorátu.

Přípis o pozastavení činnosti Sokola ze dne 12. dubna 1941 dorazil i na všechny četnické stanice politického okresu Litovel. Obsahoval podrobný popis toho, jak mají četnické stanice postupovat. Z dostupných zdrojů je však možné usuzovat, že litovelští četníci byli benevolentní a v rámci svých možností umožnili Sokolům zachránit vše, co se dalo. Zachoval se soupis předání majetku ze dne 16. 4. 1941, ze kterého vyplývá, že konfiskaci byli přítomni jednak zástupci litovelské četnické stanice, dále také tři bývalí členové výboru¹⁷⁴ a sokolník Popelář. Po Heydrichově zrušení ČOS byl i majetek litovelské jednoty oficiálně zabaven. Byl dán k užívání organizacím Hitlerjugend a Bund Deutscher Mädel. Později přešel pod správu Kuratoria. Není zcela jasné, jaký byl osud sokolského archivu, patrně zůstal zapečetěný v budově, přesto okolnosti jeho částečného zničení nejsou známy.¹⁷⁵ V sokolovně zůstal po celou dobu okupace sokolník Ludvík Popelář, který na zabavený majetek dohlížel.¹⁷⁶

Přes veškerá rizika a nebezpečí se mnoho činovníků litovelského Sokola přesto zapojilo do odboje. Část litovelského sokolstva byla postižena již zásahem v rámci „Akce Sokol“ 8. října 1941. Díky poškození a ztrátě části archivu litovelského Sokola jsou doložitelné osudy těchto členů TJ Sokol Litovel, kteří v odboji či při válečných událostech zaplatili cenu nejvyšší:¹⁷⁷

Jan Helsner: starosta jednoty, náměstek župního starosty. Zatčen již 8. 10. 1941, zemřel 20. 3. 1942 v Osvětimi.

František Konečný: zatčen jako rukojmí, zemřel 22. 5. 1942 v Osvětimi.

¹⁷⁴ Náčelník David, hospodáři Nadýmáček a Kroužek.

¹⁷⁵ ZAO – SOKA Olomouc; fond Sokol-tělocvičná jednoty Litovel.

¹⁷⁶ DAVID, František: *Sto let tělesné výchovy*. s. 61.

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 62.

Jan Linhart: vzdělavatel župy, zatčen 10. 2. 1944, popraven nedaleko Vratislavi sekyrou 21. 12. 1944.

Oldřich Merta: pokladník župy, zatčen při zátahu 8. 10. 1941, ale propuštěn, znovu 8. 3. 1944, zemřel na vysílení organismu 3. 1. 1946.

František Rohleder: zatčen pro přechovávání zbraní 12. 5. 1941, zemřel vysílením v Briegu v Rakousku.

Jan Sláma: předseda divadelního odboru, dirigent pěveckého sboru. Zatčen jako politicky nespolehlivý 24. 4. 1941, zemřel vysílením v Osvětimi 25. 11. 1941.

Leopold Svoboda: zatčen pro nepřátelskou činnost, zemřel v Mauthausenu svržením ze srázu lomu 20. 4. 1942.

Josef Šmakal: jednatel Sokola, cvičitel. Zatčen jako rukojmí 14. 5. 1940, ubit dozorci 18. 3. 1942 v Rajsku-Birkenau.

Josef Vymětal: cvičitel. Zatčen 7. 7. 1944 pro nepřátelskou činnost, popraven ve Vratislavi sekerou 21. 12. 1944.

Jindřich Fest: dorostenec. Zatčen kvůli rasovým důvodům a pro šíření komunistických letáků. Oběšen v Kounicových kolejích v Brně 4. 10. 1941.

Ctirad Šneberk: dorostenec. Nejprve zatčen na Slovensku pro ilegální přechod hranice, propuštěn. Znovu zatčen 28. 5. 1941 pro výzvědnou činnost a šíření komunistických letáků, zastřelen v Brně.

Mnoho členů jednoty bylo za odbojovou činnost, která spočívala především v napomáhání útěkům za hranice a podporu odbojovým hnutím, vězněno.¹⁷⁸ Do zahraničních

¹⁷⁸ MUDr. J. Bičík, O. Cepek, ing. J. Cucla, J. Daniel, F. David, J. Dostál, P. Dostál, Ing. B. Francl, G. Frišenský, J. Hejtmánek, F. Hymr, A. Hudec, J. Husička, JUDr. F. Jüngling, JUDr. A. Kolář, L. Komárek, JUDr. F. Kousalík, A. Kryl, E. Mahrla, MUDr. V. Mach, Č. Mašek, E. Mašek, J. Mazanec, F. Mazánek, A. Mikulášek, V. Nečesaný, J. Nedoma, C. Nemeškal, Z. Sléžka, F. Smýkal, J. Socha, J. Staroščík, M. Strouhal, MUDr. F. Šamšula

armád se dostali tři litovelští Sokolové: Ladislav Bedřich, který bojoval v armádě gen. Svobody, Ladislav Hrabal, jenž bojoval u Tobruku a v Anglii, byl členem prezidentské stráže; a Karel Kvapil. Ten se stal v Anglii jedním z československých letců RAF v hodnosti kapitána. V lednu 1945 zemřel při leteckém neštěstí ve Skotsku.¹⁷⁹

L. Hrabalová, A. Motková, M. Nedomová, M. Ondroušková, D. Pospíšilová, M. Smetanová, A. Tesařová, J. Smital a I. Novotný. G. Frištenský, J. Hejtmánek, F. Hymr, A. Hudec, J. Husička, JUDr. F. Jüngling, JUDr. A. Kolář, L. Komárek, JUDr. F. Kousalík, A. Kryl, E. Mahrla, MUDr. V. Mach, Č. Mašek, E. Mašek, J. Mazanec, F. Mazánek, A. Mikulášek, V. Nečesaný, J. Nedoma, C. Nemeškal, Z. Sléžka, F. Smýkal, J. Socha, J. Starošík, M. Strouhal, MUDr. F. Šamšula, A. Štěrba, K. Tesař, A. Weiser, V. Zabloudil, A. Zavadil, E. Bedřichová, L. Hrabalová, A. Motková, M. Nedomová, M. Ondroušková, D. Pospíšilová, M. Smetanová, A. Tesařová, J. Smital a I. Novotný.

Seznam možná není úplný, vychází z brožury OBŠIL, K.: *Litovel za nacistické okupace a v době osvobození 1938–1945*. Litovel 1965 a z nepublikovaného spisu Františka Davida.

¹⁷⁹ DAVID, František: *Sto let tělesné výchovy*. s. 63.

9 Závěr

Odvětné akce, které byly rozpoutány jako trest za atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, dopadly na sokolský organizovaný odboj nejtvrději. Zatímco jiné odbojové skupiny byly represáliemi tvrdě zasaženy, po zatčení a zradě vedoucího představitele Jindry Ladislava Vaňka přestává organizovaný sokolský odboj existovat. Jsem přesvědčen, že Sokolové, kteří v té době položili život v boji za republiku, to brali jako oběť přiměřenou.¹⁸⁰ Podíleli se na akci, kterou se nikde v Evropě během druhé světové války žádná odbojová skupina nepokusila s úspěchem zopakovat. Reinhard Heydrich se stal nejvýše postaveným nacistickým pohlavárem, na něhož byl spáchán úspěšný atentát. Avšak považoval bych za chybu, mluvit o sokolském odboji jen v souvislosti s atentátem. Sokolská skupina OSVO představovala svého času nejrozvinutější odbojovou skupinu v protektorátu, a proto si myslím, že si zaslouží komplexnější hodnocení.

Ve své práci, která se věnuje sokolskému odboji, jsem začal „předmnichovským stavem“ v roce 1938. V letních měsících roku se konal X. všesokolský slet. Ačkoliv sletové události přímo nesouvisí s odbojovou činností, považoval jsem za nutné je popsat. Události X. sletu poskytují přesvědčivé svědectví o hodnotách, k nimž byli členové organizace vedeni. Hodnoty jako demokracie či svoboda byly v přímém rozporu s tím, co se v té době odehrávalo u západních hranic Československa. Sokolové na sletu též demonstrovali jednotu a ochotu bránit svou vlast. Při součinnosti, kterou Sokolům při přípravách na slet poskytly různé složky státní moci, bylo patrné, jak úzce je Sokol spjat s demokratickým zřízením a československým národem.

Relativně krátce po skončení sletových dní přišla zářijová krize a Mnichovská dohoda, která ČSR téměř znemožnila bránit se proklamované německé agresii. A ačkoliv byl Sokol rozhodnutím z Mnichova zasažen velmi tvrdě,¹⁸¹ poskytla organizace veškeré své kapacity státu a pomáhala například s péčí o uprchlíky. Přes jistá morální zakolísání se ČOS stále snažila být nositelkou hodnot, které reprezentovali prezidenti Masaryk a Beneš. V té době Sokol bezpochyby přestává být apolitickou organizací a skrze svého starostu Bukovského, který se stal ministrem, se podílí na vládě a formování politiky v nově vzniklé republice.

¹⁸⁰ Velké množství z těchto hrdinů dokonce se smrtí počítalo. Příkladem budiž slova Sokola a někdejšího předsedy vlády Aloise Eliáše: „Nabízejí mi úřad předsedy vlády v protektorátě...Vím však jedno: přijmu-li tuto nabídku, nakonec mne oprátka nemine.“ – PASÁK, Tomáš: *Generál Eliáš a problémy kolaborace*. In: *Dějiny a současnost*, 10, 1968, č. 6, s. 33.

¹⁸¹ Byla nutnost organizovat odvoz majetku z pohraničních jednot. Patrné byly i ztráty na majetku nemovitém, jako byla různá sportoviště, který pochopitelně přestal mít Sokol pod svou správou.

Sokol se snažil přispět ke stabilizování poměrů v nové republice. To vše vzalo zaslavé po 15. březnu 1939.

Po okupaci Sokolové nelenili a již počátkem jara byly položeny základy pro vznik OSVO. Ještě v průběhu předválečných měsíců byla sokolské odbojové síti kompletně dotvořena velitelská struktura, která byla maskována v Sokole jako Komise pro styk se župami, a Sokolové mohli začít vyvíjet odbojovou činnost. Díky rozsahu své sítě, kdy odbojová síť kopírovala oficiální síť Sokola, lze konstatovat, že OSVO bylo rozprostřeno po celém území protektorátu. Mezi prvotní odbojové úkoly spadala pomoc s ilegálními odchody z protektorátu. Důležitým problémem, se kterým se musela OSVO vypořádat, bylo navázání kontaktu s jinými odbojovými skupinami, které v protektorátu vznikaly nezávisle na ČOS. Avšak díky faktu, že členové Sokola byli zapojeni do odboje i jako členové jiných rezistenčních skupin, měla OSVO kontakt s jinými skupinami skrze jejich Sokoly značně ulehčen. Příkladem budiž spolupráce s ON, v níž vysoké funkce zastávali členové Sokola jako byli například generálové Bílý a Vojta. Ačkoliv se Sokol snažit působit zdáním pouhé tělovýchovné jednoty, okupační složky zjevně od počátku viděli v Sokolu hrozbu. Ze strany německé okupační správy proběhly celkem dva pokusy ve snaze zamezit vzrůstající hrozbě Sokola, potažmo OSVO. Prvním z opatření byl 12. dubna vydaný příkaz k zastavení činnosti ČOS. Podle mého názoru lze příkaz vnímat ze dvou úhlů pohledu. První pohled značí to, že si nacisté v protektorátu byli vědomi rizika, které působení Sokola (potažmo OSVO) v rámci rezistenční struktury přináší. Druhý, neméně důležitý pohled značí to, že přes všechny bezpečnostní rizika, jež Němci v působení Sokola viděli, byli si okupanti zároveň vědomi předválečného významu a tradice Sokola a nechtěli hned jeho činnost zakázat.

K zákazu došlo až v návaznosti na „Akci Sokol“, která byla odstartována z rozkazu Reinharda Heydricha v noci ze 7. na 8. října 1941. Tato akce již byla plným zásahem do řad Sokola i OSVO a obě tyto složky ČOS náležitě ochromila. Jedním z důsledků „Akce Sokol“ byl i definitivní zákaz a rozpuštění Sokola. I když tato německá akce postihla celou strukturu OSVO a zanechala ji značně roztříštěnou, Sokolové dokázali ještě jednou své síly spojit do organizované struktury. Do vedení nové sokolské protinacistické organizace jménem Jindra se postavil Ladislav Vaněk. Šlo o muže v odbojových strukturách respektovaného, neboť již dříve patřil k významným členům OSVO. Členové nově vzniklé organizace vyvinuli maximální součinnost s desantem Kubiše a Gabčíka a připsali si tím podíl na akci, kterou Kubiš s Gabčíkem připravovali – atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Tím sebe i svou organizaci nesmazatelně zapsali do dějin České republiky. Bohužel, během odplaty, kterou nacisté za tento atentát rozpoutali mezi českým

národem, byl zatčen i vedoucí představitel Jindry Ladislav Vaněk. Tento muž si narozdíl od většiny svých sokolských druhů v odboji nezachoval svou čest a přislíbil plnou spolupráci s okupanty. I díky Vaňkově svědectví byla organizace Jindra rozbita a do konce druhé světové války již nebylo možné hovořit o organizovaném sokolském odboji.

To však neznamená, že by Sokolové na svůj boj s nacisty rezignovali. Pokračovali v boji v rámci jiných odbojových skupin až do vítězství v roce 1945. Například podle zprávy, sepsané v prosinci 1945, padlo v českém povstání 654 Sokolů a dalších 164 jich bylo raněno.¹⁸²

V další části práce jsem se zabýval činností Sokola Litovel. Časový rámec zvolený pro Sokol Litovel byl stejný jako v první části práce. Jednalo se o období mezi léty 1938-1945. Při hledání archivních materiálů v nezpracovaném fondu Sokolu Litovel jsem narazil na hlášení z května roku 1949, kdy archivář Kroužek konstatuje, že mezi léty 1941 a 1945 se ztratilo téměř 90 % archivních materiálů. Toto zjištění značně komplikovalo mé hledání zpráv o životě a činnosti litovelského Sokola. Přesto z informací, jež se mi podařilo nejen v archivu zjistit, mohu konstatovat, že činnost Sokola Litovel do značné míry kopíruje stav a jednání v sokolské centrále v Praze. I mezi Sokoly v Litovli panovalo zklamání ze situace v září 1938, které pak bylo vystřídáno snahou místního Sokola o sjednocení obce a lidí v ní. Jsou známy zprávy o kulturní a sportovní činnosti Sokola, která se setkávala s velmi pozitivní odezvou u místních obyvatel. Avšak stejně jako na Sokol všude v protektorátu, i na Sokol Litovel tvrdě dopadly důsledky „Akce Sokol“ z roku 1941, kdy tuto vlnu zatýkání zaplatili někteří místní členové svými životy.

V úvodu své práce jsem si vytýčil hlavní výzkumnou otázku: zda-li, a případně v čem spočívala mimořádnost a odlišnost sokolského odboje od ostatních skupin odboje v protektorátu. Na základě svého výzkumu jsem došel k závěru, že sokolská odbojová organizace se lišila od ostatních odbojových skupin v několika prvcích. První zásadní odlišností bylo vnímání odboje jako své morální a mravní povinnosti. Považuji za nesporné, že k tomuto vnímání a ochotě padnout za vlast, s čímž někteří ze Sokolů již při vstupu do odboje počítali, byli vedeni a formováni Sokolem. Nejednalo se totiž chování výjimečných jedinců. Tento přístup považoval za samozřejmý každý Sokol, který se do odboje zapojil. Druhou zásadní odlišností bylo to, jakým způsobem dokázali Sokolové při tvorbě odbojové struktury využít existující síť „oficiálního“ Sokola. Tím, že zkopírovali sokolskou strukturu, mohli velmi rychle začít vyvíjet protinacistickou činnost. Tuto výjimečnost navázání na již

¹⁸² NA Praha, fond ČOS, kart. 374.

existující síť mohla využít při tvorbě své odbojové struktury pouze skupina ON, kam se po rozpuštění oficiálního československého vojska přesunula část jeho členů. Zbylé odbojové skupiny musely svou síť a strukturu nejprve budovat. Třetí zásadní odlišností, kterou dokázali Sokolové pozitivně využít ve svůj prospěch byla sokolská rozšířenost po území celého protektorátu. Díky tomu, že v předválečném období byla drtivá většina obyvatel Československa členy Sokola a zůstala jimi i po vzniku protektorátu, odbojová složka OSVO tím získala širokou síť informátorů a důvěrníků. S jejich pomocí tak získávala často i velmi cenné informace prospěšné nejen exilové vládě v Londýně či jiným odbojovým skupinám, s nimiž spolupracovala.

10 Seznam zkratek

ATVS – Archiv tělesné výchovy a sportu

ČOS – Česká obec sokolská

ČSR – Československá republika

MZA – Moravský zemský archiv

NA – Národní archiv

NS – Národní souručenství

OA – Okresní archiv

ON – Obrana národa

OSVO – Obec sokolská v odboji

PP – Policejní prezidium

PÚ – Politické ústředí

PVVZ – Petiční výbor Věrní zůstaneme

SOkA – Státní okresní archiv

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

ZAO – Zemský archiv Opava

11 Seznam pramenů a použité literatury

11. 1 Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek, fond 255.

ATVS Praha, fond Sokol.

MZA Brno, fond Říšský protektor v Čechách a na Moravě, služebna pro zemi Moravu v Brně 1939 – 1945.

NA Praha, fond ČOS.

NA Praha, fond Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.

NA Praha, fond PP 1931 – 1941.

NA Praha, fond Sokol.

NA Praha, fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě.

ZAO – SOKA Olomouc, fond Sokol-tělocvičná jednota Litovel.

11. 2 Dobová periodika

České slovo, roč. 1938.

Lidové noviny, roč. 1938 – 1941.

Litovelský, Šternberský, Šumperský kraj, roč. 1938.

Mladý svět, roč. 1943.

Náš směr, roč. 1944.

Sokolský věstník, roč. 1938.

Sokolský vzdělavatel, roč. 1938.

11. 3 Literatura

ANDREJS, Jaroslav: *Za Heydrichem stín*. Praha 1947.

- BARTOŠ, Josef – KOVÁŘOVÁ – Stanislava – TRAPL, Miloš: *Osobnosti českých dějin*. Olomouc 1995.
- BERTON, Stanislav: *První zpráva o „Jindrovi“*. Roseville, 1987, s. 65-66.
- BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard: *Atentát: Operace Anthropoid 1941 – 1942*. II. vyd. Praha 2007.
- CUHRA, Jaroslav – ELLINGER, Jiří – GJURIČOVÁ, Adéla – SMETANA, Vít: *České země v evropských dějinách*, IV. díl. Praha – Litomyšl 2006.
- ČEKOVSÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Ostrava 1999.
- ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt*. Praha 2003.
- DAVID, František: *Sto let tělesné výchovy*. Praha 1996.
- FIKAR, Alois: *Stručné dějiny Sokolstva 1912-1941*. Praha 1948.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl 2004.
- GRŇA, Josef: *Sedm roků na domácí frontě*. Brno 1968.
- KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*. Praha 2003.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české*. XIV. díl. Praha – Litomyšl 2002.
- KLINGER, Miroslav: *Budovat a bránit*. Mnichov. In.: *Vzpomínková kronika*. Praha 1969.
- KOKOŠKA, Stanislav: *K osudům vzkazu prezidenta Beneše do vlasti z 26. 11. 1941. Výpověď Ladislava Vaňka na brněnském gestapu*. In: *Historie a vojenství*, XLV, 1996, č. 5, s. 115.
- KOUTEK, Jaroslav: *A národ se bránil*. Praha 1987.
- MASARYK, Jan: *Volá Londýn*. Praha 1948.
- OBŠIL, K.: *Litovel za nacistické okupace a v době osvobození 1938–1945*. Litovel 1965
- PADEVĚT, Jiří: *Průvodce protektorátní Prahou: místa – události – lidé*. Praha 2013.
- PANCER, Karel: *Osudové okamžiky Československa*. Praha 1997.
- PASÁK, Tomáš: *Generál Eliáš a problémy kolaborace*. In: *Dějiny a současnost*, 10, 1968, č. 6, s. 33.
- PROCHÁZKA, Rudolf: *Čtvrtého července*. In: *Památník X. všesokolského sletu v Praze 1938*. Praha 1939.

SLÁDEK, Milan: *Němci v Čechách*. Praha 2002.

Sport a tělovýchova v pohraničí. Liberec 1946.

ŠPLÍCHAL, Karel: *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*. Praha 1981.

ŠPLÍCHAL, Karel: *Sokolský odboj za nacistické okupace*. In: HODAŇ, Bohuslav (ed.): Sokolství od XIX. Do XXI. Století. Sborník sdělení přednesený na vědecké konferenci v Olomouci ve dnech 6. – 7. prosince 2002. Olomouc 2002.

UHLÍŘ, Jan Boris – WAIC, Marek: *Sokol proti totalitě 1938 – 1952*, Praha 2002.

UHLÍŘ, Jan Boris: *Sokolská odbojová organizace Jindra. Závěrečná zpráva gestapa*. Soudobé dějiny 8, 2001, č. 4, s. 791-811.

Umučeným bratřím z ústředí Československé obce sokolské. Praha nedatováno.

VOLKOVÁ, Květa: *Sokolové v odboji*. In: Rok 1942 v českém odboji. Sborník z vědecké konference. Praha 1999.

WAIC, Marek: *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha 1997.

WALDAUF, Josef: *Sokol I – malé dějiny velké myšlenky*. Luhačovice 2007.

ZUZÁNEK, Jaroslav: *Odboj Sokolů župy Krkonošské proti nacistům. Oběti tohoto odboje (1939 – 1945)*. In: Ni zisk – ni slávu 1885 – 1995. Sto deset let župy Krkonošské – Pecháčkovi 1885 – 1995. s. 37.

11. 3. 1 Literatura memoárového charakteru

OGOUN, Josef: *Pravda o Heydrichovi*. Kroměříž 1945.

PROVAZNÍKOVÁ, Marie: *To byl Sokol*. Mnichov 1988.

VANĚK, Ladislav: *Počátky sokolského odboje*. Praha 1947.

11. 4 Elektronické zdroje

BURIAN, Michal: *Stojíme pevně, připraveni s novou silou za lepší příští své drahé vlasti i bojovat ...*. In: <http://www.sokol.eu/obsah/5500/sokolsky-odboj> [cit. 15. 3. 2018]

PROVAZNÍKOVÁ, Marie: *Ve zdravém těle zdravý duch*. Archiv Českého rozhlasu – dokument 14 015. In: <http://www.rozhlas.cz/archiv/projevy/>

Platné stanovy ČOS. In: <http://www.sokol.eu/priloha/10055/stanovy-cos-schvalene-11-sjezdem-cos.pdf> [cit. 15. 2. 2018]

12 Resume

This bachelor thesis deals with the Sokol resistance during the Second World War. The thesis begins with a description of the situation in the summer of 1938, when the X.sokol's race took place. This is followed by a description of life in Czechoslovakia during the Munich crisis to creation of the Protectorate. After the creation of the Protectorate, the thesis deals with the emergence and rising development of the Sokol anti-Nazi group. The thesis also deals with the consequence of two antisokol measures initiated by the German occupation administration. First one was about stopping activity of Sokol. After that, the Sokol Action was launched, and Sokol was dissolved. The Sokol's resistance organization was badly damaged. The Sokol's people in the newly established organization called Jindra helped in the assassination of Heydrich. After the arrest of the leader of Ladislav Vanek, the Sokol resistance is extinguished. The aim of the work is to reveal the extraordinaryness and difference from other period resistance groups. The thesis also closer describing life in the smaller Sokol unity - Sokol Litovel.

13 Anotace

Příjmení a jméno: Martin Šmakal

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta: Filozofická fakulta

Katedra: Katedra historie

Název diplomové práce: Protinacistický odboj členů České obce sokolské v Protektorátu Čechy a Morava.

Název diplomové práce v anglickém jazyce: Anti-nacist resistance of members of the Czech Sokol community in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Počet stran: 58

Počet znaků: 90 111

Anotace v českém jazyce: Práce se zabývá odbojovou činností vyvinutou v rámci České obce Sokolské a jejími odlišnostmi od jiných odbojových skupin.

Anotace v anglickém jazyce: The work deals with the resistance activity developed within the Czech Sokol community and its differences from other resistance groups.

Klíčová slova: protinacistický odboj, Česká obec sokolská, Sokol, protektorát

Anglická klíčová slova: anti-nacist resistance, Czech Sokol community, Sokol, protectorate